

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Претпоставка невиности окривљеног и право на
информисање**
(мастер рад)

Ментор:

Проф. др Саша Кнежевић

Студент:

Александра Манић

Број индекса: М010/20-УП

Ниш, 2023. године

САДРЖАЈ:

1.	УВОД.....	1
1.1.	Предмет истраживања.....	2
1.2.	Циљ истраживања.....	2
1.3.	Хипотезе истраживања.....	2
1.4.	Структура рада.....	2
2.	ПОЈАМ И САДРЖАЈ ПРЕТПОСТАВКЕ НЕВИНОСТИ ОКРИВЉЕНОГ...3	
2.1.	Поступање без предрасуда и предубеђења о кривици окривљеног.....	5
2.2.	Терет доказивања је на тужиоцу.....	6
2.3.	У случају сумње у постојање одлучних чињеница, исте иду у корист окривљеног.....	6
3.	ДОМАЋА ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА ПРЕТПОСТАВКЕ НЕВИНОСТИ ОКРИВЉЕНОГ.....	7
3.1.	Слобода штампе и претпоставка невиности.....	7
3.2.	Претпоставка невиности као основно начело кривичног поступка.....	8
3.3.	Претпоставка невиности као право окривљеног.....	9
3.4.	Правна природа претпоставке невиности.....	10
3.5.	Слобода штампе и несметано вођење кривичног поступка.....	12
4.	ПРАВНА И ТЕОРЕТСКА РАЗМАТРАЊА ПРЕТПОСТАВКЕ НЕВИНОСТИ ОКРИВЉЕНОГ.....	14
4.1.	Формулација претпоставке невиности у Уставу СФРЈ од 1974. године и републичким и покрајинским уставима од исте године.....	14
4.2.	Формулација претпоставке невиности у југословенском кривичном процесном праву.....	14
4.3.	Претпоставка невиности у уставима бивших југословенских република.....	15

4.4. Развој формулације претпоставке невиности у правном систему Србије.....	16
4.5. Теоретско разматрање претпоставке невиности.....	16
4.5.1. Претпоставка невиности као кривичнопроцесни принцип.....	16
4.5.2. Претпоставка невиноти као право, односно гаранција окривљеног .	17
4.5.3. Претпоставка невиности као ослобођење окривљеног од терета доказивања.....	19
4.5.4. Негативна формулација претпоставке невиности	21
4.5.5. Претпоставка невиности као обележје појма окривљеног и елеменат равноправности странака	22
4.5.6. Однос претпоставке невиности и одлуке о кривици	23
5. ПРЕТПОСТАВКА НЕВИНОСТИ ОКРИВЉЕНОГ И СЛОБОДА ШТАМПЕ.....	24
5.1. Откривање информација и медијско праћење кривичних поступака ..	29
5.2. Претпоставка невиности и заштита права на приватност осумњичених и оптужених.....	32
5.3. Регулисање слободе медија и претпоставке невиности окривљеног у Уставу Републике Србије.....	35
6. ПРЕТПОСТАВКА НЕВИНОСТИ ОКРИВЉЕНОГ И СЛОБОДА ШТАМПЕ У УПОРЕДНОМ ПРАВУ	37
7. САНКЦИЈЕ ЗА ПОВРЕДУ ПРЕТПОСТАВКЕ НЕВИНОСТИ ОКРИВЉЕНОГ.....	40
8. ЗАКЉУЧАК.....	43
9. ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ И ДОКУМЕНАТА	45
САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ.....	48
SUMMARY AND KEY WORDS	49
БИОГРАФИЈА	50

1. УВОД

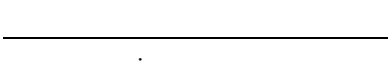
Претпоставка невиности представља једну од основних гаранција када је у питању положај окривљеног у кривичном поступку, те представља саставни елемент права на правично суђење. Посматрајући став Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода (ЕКЉП), свако ко је оптужен за кривично дело, сматраће се невиним, док се на основу закона не докаже његова кривица.¹

Основни принцип који стоји иза права на правично суђење је да се свака особа треба сматрати невином, осим ако и док се не докаже да је крива. Многи људи који су оптужени за злочине на крају ће бити проглашени невиним. Због тога се свако ограничавање права окривљеног, као што је држање у притвору, треба догодити само онда када је то апсолутно неопходно.

Одговорност је државе да докаже да је неко крив, а не да окривљенидоказује своју невиност. Људе не треба присиљавати да признају злочин или да дају доказе против себе. Ако окривљени користи своје право на ћутање, ту околност не треба користити као доказ кривице или као разлог за одређивање притвора. Бити осуђен за кривично дело има озбиљне, понекад разорне последице. Стога, државе морају доказати кривицу по високим стандардима. Ако постоји 'разумна сумња' у погледу кривице окривљеног, окривљеном се мора дати предност сумње и ослободити га оптужбе јер државни 'терет доказивања' није испуњен.

Покретање кривичног поступка изискује задирање у основна људска права и слободе окривљеног. Неопходно је да се приликом вођења кривичног поступка води рачуна о балансу два међусобно супротстављена права. С једне стране је право државе на кажњавање лица које је извршило одређено кривично дело које му се ставља на терет, док с друге стране постоји захтев да се поштују основна права човека.

Једно од најинтересантнијих питања везаних за ову тему јесте однос између поштовања претпоставке невиности са једне стране и слободе штампе са друге стране, односно медија да обавештавају јавност о кривичним поступцима који су у току.

¹Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Рим, 4. новембар 1950, чл. 6, ст. 2

1.1. Предмет истраживања

Предмет истраживања је однос између поштовања претпоставке невиности са једне стране и слободе штампе са друге стране, односно медија да обавештавају јавност о кривичним поступцима који су у току.

1.2. Циљ истраживања

Циљ рада је испитати значај претпоставке невиности окривљеног и право на јавно информисање.

1.3. Хипотезе истраживања

Главне хипотезе рада су:

- 1) Примарни разлог настанка и развитка претпоставке невиности окривљеног јесте одбрана лица од погрешне осуде.
- 2) Претпоставка невиности окривљеног је на сличан начин регулисана и у уставима других држава.
- 3) Окривљени може да захтева накнаду штете која му је причињена.

У раду ће бити коришћени следећи методи: нормативни метод и упоредно правни метод.

1.4. Структура рада

Рад се састоји из 8 целина, први део рада представља уводни део рада који обухвата предмет и циљ истраживања, хипотезе истраживања и структуру рада. Други део рада односи се на садржај претпоставке невиности окривљеног, где је о сваком речено основно. Трећи део рада обухвата домаћу законску регулативу претпоставке невиности окривљеног, која је детаљно обрађена током целе треће тачке у раду. Четврти део рада обухвата правна решења претпоставке невиности окривљеног у Закону о кривичном поступку из 1976. године. Пети део рада односи се на претпоставку невиности окривљеног и слободу штампе. Шести део рада односи се на претпоставку невиности окривљеног у упоредном праву. Седми део рада односи се на санкције за повреду претпоставке невиности окривљеног.

2. ПОЈАМ И САДРЖАЈ ПРЕТПОСТАВКЕ НЕВИНОСТИ ОКРИВЉЕНОГ

Покретање кривичног поступка неминовно доводи до дерогације основних људских права и слобода окривљеног. Са друге стране, настоји се остварити захтев државе за кажњавање извршиоца кривичног дела, у ефикасно спроведеном кривичном поступку. На тасу између тежње ефикасне заштите друштва од криминалитета и заштите права грађана нормативним ограничењима државних органа, налази се претпоставка невиности окривљеног. Имајући у виду да је кривични поступак „сеизмограф“ развоја људских права у једном друштву, инсистирање на презумпцији невиности добија на значају. Она представља исходиште настојања за хуманизацијом положаја окривљеног у кривичном поступку, у односу на некадашњи инквизициони поступак. Интенција је да се ограничења основних права човека сведу на најмању, разумну меру, у време када још није са истинитошћу утврђена кривица окривљеног. Суштина претпоставке невиности, као једне од значајнијих тековина правне државе и демократског друштва, најчешће се изражава правилом да се свако сматра невиним, и да га нико не може сматрати кривим, док се правноснажном судском одлуком од стране надлежног суда не утврди његова кривица.²

Претпоставка невиности је појам са нормативним, концептуалним садржајем, а не појам који садржи исказ о процесној стварности, јер израз „бити сматран“ невиним, као и израз имати право „да се сматра“ невиним, који се користи у свим унутрашњим и међународним изворима, представља *conceptus mentis*, појам који има садржај независан од садржаја бића. Пошто је претпоставка невиности, дакле, само пропозиција, истинитост претпоставке не би била оповргнута изрицањем осуђујуће пресуде, нити би изрицањем ослобађајуће пресуде била потврђена. Због такве њене суштине, претпоставка невиности не стоји ни у каквом односу са сумњом која оптерећује окривљеног. Законом прописани степен сумње је услов за покретање и одржавање поступка у току, па окривљени јесте сумњив, али се ради о томе да и тако сумњив окривљени мора бити сматран не-кривим (невиним), или бар имати право да га таквим сматрају.³

²И. Илић, Претпоставка невиности окривљеног и право на јавно информисање, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 61, 2012. стр 572.

³В. Ђурђић, Правна природа, садржина и поље важења претпоставке невиности, *Европске интеграције: правда, слобода и безбедност*, Том 1, Зборник радова, Криминалистичко-полицијска академија фондација „Ханс Зајдел“ Београд, 2016, стр. 50-51.

Садржину претпоставке невиности одредио је Европски суд за људска права, у сопственој јуриспруденцији. Према ставу Суда, она инволвира следеће: поступање без предрасуда и предубеђења о кривици окривљеног, правило да терет доказивања лежи на тужиоцу и да ризик недоказаности (сумња у постојање одлучних чињеница) мора ићи у корист окривљеног (*in dubio contra auctoritatem*). Стандард поступања без предрасуда и предубеђења, разрађен је у низу пресуда. Претпоставка невиности је, према ставу Суда повређена, ако у пресуди није доказана кривица окривљеног, а судска одлука одражава став да је крив. Уколико се у образложењу ослобађајуће пресуде имплицира кривица окривљеног, повређена је претпоставка невиности. Интересантан је став Комисије за људска права, према коме коришћење криминалног досијеа окривљеног, у току поступка, не представља кршење презумпције невиности.⁴

Одређивање садржаја претпоставке невиности битно је не само са становишта теоријског поимања ове установе, већ је изузетно значајно и са практичног аспекта будући да од садржаја зависи какве импликације могу настати у правосудној пракси. Практични значај је потенциран обавезом наше државе да хармонизује свој правни поредак са европским правним стандардима. Сматрамо да претпоставка невиности обухвата три правна стандарда која детерминишу њено значење и обим важења у кривичном поступку до правноснажности пресуде: (1) поступање без предрасуда и предубеђења о кривици окривљеног, (2) терет доказивања не сме бити на окривљеном и (3) сумња у релевантне чињенице (тзв. ризик недоказаности) мора бити у корист окривљеног. Ове правне стандарде изградио је Европски суд и узима их као одлучујуће приликом оцењивања да ли су повређене одредбе Европске конвенције о претпоставци невиности, оцењујући их самостално или заједно с њима повезаним стандардима који творе нека друга гарантована права или слободе човека.⁵

Последица претпоставке невиности је да окривљени не може бити приморан да сведочи против себе или да призна кривицу. Претпоставка невиности окривљеног представља „одбрану од погрешне осуде“, односно заштиту од ризика грешке суда па је успостављено морално начело о томе да је мања грешка пустити кривог, него осудити невиног.⁶

⁴И. Илић, *op. cit.*, стр 574.

⁵В. Ђурђић, *op. cit.*, стр. 52.

⁶A. Ashworth, *Principles of Criminal Law*, third edition, Oxford University Press, 1999, pg85

У Сједињеним америчким државама три принципа произилазе из претпоставке невиности који могу помоћи у заштити права окривљеног пре суђења на доследан начин. Прво, ограничење слободе пре суђења требало би да постоји само када постоји одговарајући основ. Правилан основ за ограничавање слободе лица укључује обезбеђивање присуства лица суђењу, заштиту судског процеса од мешања окривљеног, и ако је окривљени притворен, обезбеђивање објекта. Друго, фокус пре суђења не би требало да буде на утврђивању кривице и кажњавању, јер мора да постоји осуда пороте да би се казнио окривљени. Треће, фокус заштите окривљеног пре суђења не би требало да буде на добијању истине о кривици или невиности особе, већ би требало да штити слободу окривљених док се невиност или кривица не докаже на суђењу.⁷

2.1. Поступање без предрасуда и предубеђења о кривици окривљеног

Претпоставка невиности окривљеног захтева да ток читавог кривичног поступка, буде без предрасуда и без предубеђења суда да је окривљени извршио кривично дело које му се ставља на терет. Тек када је суд у потпуности непристрасан приликом свог поступања, можемо рећи да је пресуда донета у складу са законом. Претпоставка невиности окривљеног је повређена уколико кривица окривљеног није доказана, а одлука суда одражава став да је крив. “Европски суд за људска права је истакао да је претпоставка невиности повређена уколико судкористи термине који указују на то да је лице криво за одређено кривично дело, а пресудом се ослобађа одговорности”⁸.

Суд мора водити рачуна о формулацијама које користи у току трајања кривичног поступка, посебно из разлога уколико суд неко лице огласи ”кривим” пре правноснажног окончања кривичног поступка, иако се кривица касније докаже и лице се пресудом огласи кривим, не ослобађа суд одговорности, већ доводи до повреде претпоставке невиности, при чему је овакав став потврђен у првој пресуди коју је Европски суд донео против Србије⁹ а поводом претпоставке невиности, где окривљени након коначног исхода може захтевати накнаду штете која му је нанета.

⁷ S. Baradaran, *Restoring the presumption of innocence*, Ohio St. LJ, 2011, 72: 723. pg. 776.

⁸Minelli v Switzerland, app. no. 8660/79, пар. 37.

⁹Matijasevic v Serbia, app. no. 23037/04, пар. 45.

2.2. Терет доказивања је на тужиоцу

Терет доказивања кривице окривљеног је на тужиоцу. Од окривљеног се не очекује да доказује своју невиност, нити му се то може замерати, а све то имајући у виду законске одредбе које прописују да окривљени има право да се брани ћутањем.¹⁰

Чланом 350. став 1. Законика о кривичном поступку је предвиђено право окривљеног да сам или преко свог браниоца може прикупљати доказе и материјале у корист своје одбране, како би доказао своју невиност.¹¹ Уколико се у току кривичног поступка појави сумња у урачунљивост окривљеног, неопходно је да орган поступка одреди психијатријско вештачење окривљеног¹², при чему овакав захтев можеда истакне и сам окривљени самостално или уз помоћ свог браниоца.

2.3. У случају сумње у постојање одлучних чињеница, исте иду у корист окривљеног

У случају да постоји сумња да одлучне чињенице иду у корист окривљеног, то подразумева примену правила *indubio pro reo*, које представља једно од основних начела кривичног поступка, које је у нашој земљи прво настало у судској пракси, а први пут је било регулисано Законом о кривичном поступку из 2006. године. Ово начело значи да у случају сумње треба пресудити у корист окривљеног, тачније да суд приликом решавања кривичног поступка који је у току, мора донети ослобађајућу пресуду, не само кад није доказано да је окривљени крив за дело које му се ставља на терет, већ и кад остане сумња у његову кривицу. Сврха примене начела *indubio pro reo* свакако представља једну од повластица окривљеног.¹³

¹⁰ В. Димитријевић, М. Пауновић, Људска права, Београдски центар за људска права, Београд, 1997, стр. 273.

¹¹ В. Ђурђић, Значење и обим примене претпоставке невиности у кривичном поступку, Билтен судске праксе Окружног суда у Нишу, бр. 25, Београд, 2007, стр. 14.

¹² Законик о кривичном поступку ("Сл. гласник РС" бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС) члан 131.

¹³ С. Јанковић, Начело "In dubio pro reo" у судској пракси, Билтен број 8/2016, стр. 18-19.

3. ДОМАЋА ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА ПРЕТОСТАВКЕ НЕВИНОСТИ ОКРИВЉЕНОГ

Морално, начело претпоставке невиности за циљ и мајачање поверења јавности у правосудни систем, јер морална снага кривичног права несме да остави људе у сумњи да је невин човек осуђен. Неспорно је да се претпоставка примењује у току суђења.¹⁴

Законодавство у Републици Србији познавало је неколико покушаја правне регулације кршења претпоставке невиности. Кривично дело недозвољено коментарисање судских поступака је било предвиђено чл. 33ба КЗ ичине га онај:ко за време трајања поступка пред судом, а пре доношења правноснажне судске одлуке, у намери да повреди претпоставку невиности или независности суда, даје јавне изјаве у средствима јавног информисања”, а предвиђена казна је затвор до шест месеци и новчана казна.¹⁵Новинарска удружења и адвокатске коморе су приговарале увођењу овог кривичног дела, а касније је дошло и до његовог укидања.

3.1. Слобода штампе и претпоставка невиности

Претпоставка некривице је замењена претпоставком невиности тек Повељом о људским и мањинским правима и грађанским слободама донетом наоснову Уставне повеље државне заједнице Србије и Црне Горе из 2003. године, а важећи Устав из 2006.године у члану 34.став3. као људско право дефинише претпоставку невиности тако да се свако сматра невиним док се његова кривица не утврди правноснажном одлуком суда.¹⁶

Државни органи, удружења грађана, јавне личности и друга лица су Закоником о кривичном поступку принуђена да поштују претпоставку невиности и да својим изјавама о кривичном поступку који је у току, не вређају друга правила поступка, права

¹⁴Пресуда Врховног суда Сједињених америчких држава у случају *In Re Winship*, no 397 US 358(1970), цитирано према: А. Gray, *Presumption of Innocence in Peril, A Comparative Critical Perspective*,LexingtonBooks, London, 2017, pg 16.

¹⁵Н.Делић, „Кривична дела против правосуђа у светлу измена и допуна из 2009 године“, *Годишњак Правног факултета у Источном Сарајеву*, година 1,1/2010, стр. 92

¹⁶ Устав Републике Србије, (“Службени гласник РС” бр. 98/2006, 115/2021)

окривљеног и оштећеног и начело судске независности, не предвиђајући санкције за њено кршење.¹⁷

Законом о јавном информисању и медијима су предвиђена посебна права и обавезе у јавном информисању која се односе на претпоставку невиности па се тако у циљу заштите људског достојанства, као и независности, угледа и непристрасности суда или другог надлежног органа, нико у медију не сме означити учиниоцем кажњивог дела, односно огласити кривим или одговорним пре правноснажности одлуке суда¹⁸. Истим законом предвиђен је и судски облик заштите када се објављивањем информација повређује претпоставка невиности, па се тако тужбеним захтевом може захтевати:

1) утврђивање да је објављивањем информације, односно записа повређено право, односно интерес;

2) пропуштање објављивања, као и забрана поновног објављивања информације, односно записа;

3) предаја записа, уклањање или уништење објављеног записа (брисање видео записа, брисање аудио записа, уништење негатива, одстрањење из публикација и слично).¹⁹

3.2. Претпоставка невиности као основно начело кривичног поступка

Основна начела кривичног поступка су процесна правила која одређују карактер кривичног поступка и пружају смернице у примени одредаба Законика о кривичном поступку. Начелима *favordefensionis* (предност одбране) означава се скуп погодности на страни окривљеног, којим се побољшава положај окривљеног у кривичном поступку. Овим начелима припада и претпоставка невиности, зато што представља правну претпоставку, која несумњиво олакшава положај окривљеног. У случају непоштовања претпоставке невиности, долази до санкционисања где на тај начин долази до извесне процесне равноправности окривљеног са тужиоцем, чиме се обезбеђује његова одбрана.²⁰

¹⁷ Законик о кривичном поступку, чл. 3. ст. 2.

¹⁸ Закон о јавном информисању и медијима (Сл. гласник РС, број 83/2014, 58/2015 и 12/2016 – аутентично тумачење) чл. 73.

¹⁹ *Ibid.* чл. 101.

²⁰ Основна начела кривичног поступка, линк:

Претпоставка невиности се може сматрати основним правним начелом које представља и основни захтев, јер се мора поштовати у току читавог кривичног поступка, како првостепеног, тако и у поступку по правним лековима. Овим се указује органима кривичног поступка да са посебном пажњом примењују мере укључене у права и слободу личности.²¹

3.3. Претпоставка невиности као право окривљеног

Покретањем кривичног поступка активира се механизам кривично правне заштите друштвених вредности, а да би одлука донета у кривичном поступку имала свој легитимитет, потребно је окривљеном пружити могућност да артикулише свој став о кривичној ствари. Објављивање имена и презимена окривљених, слика и снимака хапшења осумњиченог начелно је забрањено, као и то да лице против кога постоји спор законом бива суочено са друштвеном реакцијом, у виду покретања механизма судског одлучивања.²²

Већина аутора за претпоставку невиности сматрају да јој је циљ да се одреди ко сноси терет доказивања. Неопходно је да се приликом вођења кривичног поступка води рачуна о балансу два међусобно супротстављена права, где на једној страни је право државе на задовољавање интереса правде, а са друге стране постоји захтев да се поштују основна људска права човека. Лице против кога постоји законом предвиђени квантитет и квалитет доказа да је извршило кривично дело, бива суочено са друштвеном реакцијом у виду покретања механизма судског одлучивања.²³

Правне претпоставке или презумпције су чињенице за које право узима да постоје, без потребе да се то и доказује. Презумпције се деле на обориве и необориве. Обориве су оне које допуштају могућност да се одговарајућим доказима утврди супротно од оног што се нормом претпоставља, а необориве су оне које искључују могућност доказивања постојања супротне чињенице.

Терет доказивања је на оном лицу које тврди да чињеница садржана у презумпцији није тачна. Међутим, упркос бројним мишљењима да претпоставка

<https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/prirucnik%20za%20rad%20sudija%20u%20kr.%20materiji.pdf> – приступано 22.9.2021.

²¹ Ђ. Лазин, *Садржина и правна природа претпоставке невиности*, *Анали* бр. 5-6, 1981. стр. 324.

²² С. Кнежевић, *Право на правично суђење*, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 44, 2004. стр. 209

²³ Р. Лукић, *Теорија државе и права*, I-II књига, Београд, 1976. стр. 188

невиности представља правну презумпцију, на другој страни су се издвојила мишљења која исказују да се претпоставка невиности не може сматрати правном презумпцијом, већ само правном гаранцијом. Овакво мишљење се оправдава из разлога што се код правних презумпција тврдње углавном поклапају са стварним стањем ствари, што није случај са претпоставком невиности. Уколико постоје основи сумње, основана сумња или оправдана сумња да је неко лице извршило кривично дело које му се ставља на терет - окривљени се и даље има сматрати невиним. Претпоставка невиности престаје да важи након што се правноснажном осуђујућом пресудом утврди да је окривљени извршио кривично дело.²⁴

3.4. Правна природа претпоставке невиности

Претпоставка невиности је у правни систем Републике Србије први пут уведена Уставом СФРЈ из 1963.године, док ниједан ранији Уставни је садржао претпоставку невиности ни у каквом смислу. Уставом из 1963.године претпоставка невиности прописана је чланом 50, тако да нико не може бити сматран учиниоцем кривичног дела док то не буде утврђено правноснажном пресудом²⁵.

У Законику о кривичном поступку обавезно је поштовања претпоставке невиности од стране: државних органа, медија, удружења грађана, јавних личности. У пракси се ова обавеза често не поштује, уз директно или индиректно кршење претпоставке невиности истичу се несавесни представници медија, личности из сфере политике, а понекад и представници државне власти.²⁶

Одредбе важећег Закона о јавном информисању и медијима чини се да представљају адекватан основ за постизање баланса између права на претпоставку невиности и слободе изражавања, односно баланса између правана правично суђење и поверење грађана у правосуђе са једне стране и улоге медија као „пса чувара демократије“ са друге стране. Ове одредбе представљају законску основу за такво закључивање, где је ради постизања адекватног баланса неопходно да домаћи судови прате и прихвате праксу ЕСЈП у погледу односа судова и медија, као и утицаја медија на право на правично суђење.²⁷

²⁴В. Водинелић, О правној природи презумпције невиности, Зборник радова Правног факултета у Сплиту, 1968. стр.135

²⁵ Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије из 1963. године

²⁶ С. Бељански, *Међународни правни стандарди у кривичном поступку*, Београд, 2001, стр.61-63

²⁷ С. Ненадић, Претпоставка невиности као људско право са посебним освртом на праксу Европског суда за људска права, Београд, 2019, стр. 151.

У погледу правне природе претпоставке невиности у теорији постоје значајна размимоилажења. Једно од схватања је да представља основно начело кривичног поступка, односно основно начело, које регулише положај окривљеног у кривичном поступку. Овом схватању се приговара да је у току кривичног поступка могуће оповргавати овај принцип, тј. утврдити супротно, што се коси са карактером и чврстином кривичнопроцесних начела, од којих је могуће установити само поједине изузетке. Међутим, није реткост да се у законским текстовима формулација претпоставке невиности налази управо у делу, у коме су представљени основни процесни принципи. Према другом схватању, претпоставка невиности представља једно од права окривљеног. Међутим, за разлику од осталих права окривљеног, којих се може одрећи, или их не користити, одрицање од претпоставке невиности (признањем извршења кривичног дела) нема значаја. Она делује и у том случају, мимо воље окривљеног. Постоји и схватање да је претпоставка невиности радна хипотеза, помоћу које се у кривичном поступку одређује терет пружања доказа.²⁸

У кривичном поступку хипотеза је оптужни акт, а претпоставка невиности је антитеза. Хипотетички карактер претпоставке невиности значио би да она има материјални смисао и да је задатак кривичног поступка потврђивање ове претпоставке, а управо је обрнуто – није „невиност“ оборива, него је оборива хипотеза о „виности“. У правном значењу претпоставка невиности није оборива правна претпоставка него апстрактни став и апсолутна пресумпција. Схватање да ова гаранција, по правној природи, представља једну врсту упутства за поступање органа са окривљеним као да је невин, у ствари, представља негацију саме претпоставке невиности. Теоретичари који негирају њено постојање сматрали су да није циљ одредбе о некривици окривљеног да успостави пресумпцију (најмање пресумпцију невиности) већ да органима поступка, „који су понекад склони да то забораве, скрену пажњу, да човек који је пред њима још није крив, и да га морају третирати као таквог.“²⁹

Имајући у виду наведено, може се сматрати да је претпоставка невиности темељна процесна гаранција која штити окривљеног од предрасуда и предубеђења, у чијем постојању је нормативни захтев за легитимним начином утврђивања правно релевантних чињеница у кривичном поступку. Као гаранција процесног положаја

²⁸И. Илић, Право на претпоставку невиности окривљеног - између нормативног и стварног, *Научни скуп са међународним учешћем „Људска права – између идеала и изазова садашњости“*, Правни факултет Приштина – Косовска Митровица, 2016, стр. 514.

²⁹ В. Ђурђић, Правна природа, садржина и поље важења претпоставке невиности, *op. cit.*, стр. 49.

окривљеног она је конститутивни елемент правичног поступка којим се, заједно са осталим чиниоцима, осигурава компензација окривљениковог инфериорног положаја у односу на надмоћ државне репресивне власти. Као правни стандард без кога нема правичног суђења, претпоставка невиности осигурава да држава стиче право на кажњавање само кад се у законито спроведеном поступку са сигурношћу, ван сваке сумње, утврди кривица окривљеног и тиме заштити од сумњивих судских одлука.³⁰

3.5. Слобода штампе и несметано вођење кривичног поступка

Слобода мишљења и изражавања, као и право грађана на обавештеност загарантована је члановима 50 и 51 Устава Републике Србије, а додатно су ова права регулисана Законом о јавном информисању и медијима који предвиђа чланом 73 да се у циљу заштите људског достојанства, као и независности, угледа и непристрасности суда или другог надлежног органа, нико у медију не сме означити учиниоцем кажњивог дела, односно огласити кривим или одговорним пре правноснажности одлуке суда.

Истим законом је предвиђено да се информације из кривичног поступка који је у току могу објавити ако су изнете на главном претресу или ако су прибављене или ако су могле бити добијене од органа јавне власти на основу закона којим се уређује приступ информацијама од јавног значаја.³¹

Уколико је у медију објављена информација да је против одређеног лица покренут кривични поступак, то лице има право, кад се поступак оконча, да од одговорног уредника захтева да, без накнаде, објави информацију о правноснажном обустављању поступка, одбијању оптужбе, односно ослобађању од одговорности. Ако одговорни уредник не објави тражену информацију, а не постоји неки од разлога за необјављивање, као и ако информацију објави на непрописан начин, ималац права може против одговорног уредника поднети тужбу за објављивање информације.³²

Законом о слободном приступу информацијама од јавног значаја регулисано је да орган власти може тражиоцу ускратити приступ информацијама од јавног значаја, ако би тиме угрозио, омео или отежао спречавање или откривање кривичног дела, оптужење за кривично дело, вођење предистражног поступка, вођење судског поступка,

³⁰*Ibid.* стр. 50.

³¹Закон о јавном информисању и медијима чл. 74

³²*Ibid.* чл. 107

извршење пресуде или спровођење казне.³³ Наведеним законом је тражиоцу информације омогућено да изјави жалбу Поверенику ако орган власти отежава или онемогућава тражиоцу остваривање права на слободан приступ информацијама од јавног значаја³⁴.

Ако новинари и медији нису информисани о кривичним поступцима, они ће спровести сопствена новинарска истраживања, што може имати позитивне ефекте попут: проналажење сведока и осумњичених или онемогућавање да се поједина лица „крију иза политичких структура“ и слично. Исто тако може има и негативне ефекте јер због јавног објављивања информација, описивања сведока или контактирања са окривљенима, може се негативно одразити на њихову сигурност, као и на касније несметано и комплетно сведочење ових лица који су од самог почетка изложени притиску јавности³⁵.

³³Закон о слободном приступу приступу информацијама од јавног значаја, ("Сл. гласник РС", бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009, 36/2010 и 105/2021) чл. 9 ст. 1 тач. 2

³⁴*Ibid.* чл. 22

³⁵ В. Бајовић, Претпоставка невиности и слобода штампе, *Анали Правног факултета у Београду*, година LVI, 1/2008, стр. 196

4. ПРАВНА И ТЕОРЕТСКА РАЗМАТРАЊА ПРЕТПОСТАВКЕ НЕВИНОСТИ ОКРИВЉЕНОГ

Сагледавајући кривичнопроцесно законодавство југословенске државе од њеног настанка, 1918. године, може се увидети да је претпоставка невиности нашла место у системском регулисању процесног положаја окривљеног.

Законик о кривичном поступку из 1953. године, први је кривичнопроцесни кодекс који је садржао изричиту одредбу о претпоставци невиности. Законом и изменама и допунама законика о кривичном поступку, из 1965. године, предвиђало се да нико не може бити сматран учиниоцем кривичног дела све док то не буде утврђено правоснажном пресудом. Измењена формулација претпоставке невиности у ЗКП, који је ступио на снагу 1. јула 1977. године, поново отвара питање о томе да ли је и у којој мери она у складу са појединим кривичнопроцесним и кривичноправним појмовима и институтима. Наведени закон не мења начела на којима се заснива кривична процедура, нити уноси неке суштинске промене у организацију и структуру кривичног поступка већ их надопуњује.³⁶

4.1. Формулација претпоставке невиности у Уставу СФРЈ од 1974. године и републичким и покрајинским уставима од исте године

У Уставу наилазимо на одредбу о претпоставци невиности, како нико не може бити сматран кривим за кривично дело док то не буде утврђено правоснажном судском пресудом. Ову одредбу садрже сви републички и покрајински уставни од 1974. године. Теорија уставног права није пружила ниједно опште тумачење о пореклу претпоставке невиности, већ је одредила само њен значај за положај и права човека и када је осумњичен и окривљен.³⁷

4.2. Формулација претпоставке невиности у југословенском кривичном процесном праву

У првој кодификацији кривичног процесног права (Закон о кривичном поступку из 1948. године), није било речи о претпоставци невиности окривљеног, први пут се претпоставка невиности помиње у другој кодификацији ЗКП-а од 1953. године, тако да после читања оптужнице, судија упита оптуженог „да ли се осећа кривим“ (члан 220.

³⁶ Б. Краус, *Основне карактеристике новог кривичног процесног законодавства са становишта примене у пракси*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, бр. 2, 1977, стр. 111.

³⁷ Устав СФРЈ од 1974. године, чл. 181. ст. 4

ст. 3). Овакво правило, ипак, није доказ о усвајању претпоставке невиности код поменутог закона.

Изјава оптуженог да ли се осећа кривим или не, представља један вид признања или порицања окривљеног као резултат његове властите идентификације, или негирања те идентификације, са учиниоцем кривичног дела. Прва од наведених формулацији претпоставке невиности резултат је усклађивања ЗКП-а са Уставом СФРЈ од 1963. године, а друга са Уставом СФРЈ од 1974. године.³⁸

4.3. Претпоставка невиности у уставима бивших југословенских република

Уставом *Републике Хрватске* је чланом 28. предвиђено да је свако невин и нико га не може сматрати кривим за кривично дело док му се правноснажном судском пресудом не утврди кривица.³⁹

На сличан начин је претпоставка невиности предвиђена и у Уставу *Републике Словеније* где се наводи да се онај ко је отужен за кривично дело сматра невиним док се његова кривица не утврди правноснажном пресудом.⁴⁰

Република Северна Македонија својим Уставом је предвидела да се лице окривљено за кривично дело сматра невиним док му се не докаже кривица правноснажном судском одлуком. Предвиђено је да лице које је незаконито лишено слободе, притворено или незаконито осуђено, има право на накнаду штете и друга права утврђена законом.⁴¹

Уставом *Републике Црне Горе* дата је гаранција да ће се свако сматрати невиним док се његова кривица не утврди правноснажном одлуком суда, те да окривљени није обавезан да доказује своју невиност. У случају сумње у постојање кривице, суд је дужан да је тумачи у корист окривљеног.⁴²

У Уставу *Босне и Херцеговине* само се наводи каталог људских права, без гаранције претпоставке невиности окривљеног.⁴³

³⁸Устав СФРЈ од 1963. године: „Нико не може бити сматран учиниоцем кривичног дела, док то не буде утврђено правноснажном судском пресудом“.Члан 50. ст. 1

³⁹ Устав Републике Хрватске, пречишћени текст, НН 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14

⁴⁰ Устав Републике Словеније, чл. 27, (Урадни лист РС, бр. 33/91-И, 42/97 – УЗС68, 66/00 – УЗ80, 24/03 – УЗ3а, 47, 68, 69/04 – УЗ14, 69/04 – УЗ43, 69/04 – УЗ50 – 68/06 УЗ121,140,143, 47/13 – УЗ148, 47/13 – УЗ90,97,99, 75/16 – УЗ70а – 92/21)

⁴¹Чл. 13. <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf>, приступано 30.11.2022.

⁴² Устав Црне Горе, чл. 35, („Сл. лист ЦГ“, бр. 1/2007 и 38/2013 – Амандмани I-XVI)

⁴³Устав Босне и Херцеговине, https://www.ustavnisud.ba/uploads/documents/ustav-bih-bs_1611076095.pdf

4.4. Развој формулације претпоставке невиности у правном систему Србије

Повеља о људским и мањинским правима некадашње Државне заједнице Србија и Црна Гора, преузела је формулацију претпоставке невиности, садржану у најзначајнијим међународним правним актима о правима човека. Према тексту Повеље, свако се сматрао невиним док се његова кривица не докаже правноснажном судском одлуком.⁴⁴

Устав Републике Србије чл. 34. говори да се свако сматра невиним за кривично дело док се његова кривица не утврди правноснажном одлуком суда.⁴⁵

Закоником о кривичном поступку Србије из 2006. године, санкционишу се понашања физичких и правних лица, која доводе у питање претпоставку невиности и крше друге гаранције независности и непристрасности судства. Због понашања супротног важењу претпоставке невиности, суд добија овлашћење да по службеној дужности изрекне јавну опомену, која се о трошку лица која нису уважила претпоставку невиности објављује у средствима јавног информисања.⁴⁶

4.5. Теоретско разматрање претпоставке невиности

У теорији кривичног процесног права критикује се регулатива претпоставке невиности, посматрајући одредбе којима се санкционише кршење претпоставке невиности окривљеног, зато што је нејасно је да ли је реч о кривичном делу, прекршају или дисциплинском преступу. Из законске одредбе се не може разјаснити ни у чему се састоји радња деликтног понашања којим се крши претпоставка невиности окривљеног, али ни објекат заштите.

4.5.1. Претпоставка невиности као кривичнопроцесни принцип

Са опште тачке гледишта, а и из логике кривичног поступка, првобитна пракса наших законодаваца је релативно исправна. С тим у вези, тешко је оправдати процесне мере принуде (посебно притвор) и друге мере (телесни преглед, лисице и сл.) према окривљеним особама за које се сматра да су невине. Нормативна решења која не предвиђају његову кривицу одговарају реализацији претпоставки којима се штите

⁴⁴Повеља о људским и мањинским правима некадашње Државне заједнице Србија и Црна Гора, чл.9.

⁴⁵Устав Републике Србије, чл. 34

⁴⁶Законик о кривичном поступку из 2006. године(Службени гласник РС бр. 46/2006)

права окривљеног. У том смислу оригинална формулација чл. 3. ст.1. Законик о кривичном поступку Србије предвиђа да је немогуће прејудуцирати кривицу окривљеног, што задовољава стандарде правичног суђења. Претпоставка невиности је једно од „основних начела савременог кривичног поступка”и „једно од најважнијих начела које непосредно регулише статус окривљеног у кривичном поступку”.⁴⁷

Контрадикција коју сама претпоставка невиности садржи – идентификујући могућност супротности од онога што предвиђа – спречава да се ова претпоставка угради у основна, општа или посебна начела кривичног поступка.

Према одлуци Врховног суда бивше Југославије, поступци за обавештавање грађана о одређеним кривичним стварима путем штампе су неопходни и дозвољени, али се морају водити објективно и без прејудуцирања кривице оптуженог и пресуде суда, а супротно поступање може нанети правима и интересима грађана ненадокнадиву штету. Апсолутно порицање кривице искључује друге субјекте из процеса утврђивања кривице окривљеног до правоснажне осуђујуће пресуде. Тужилаштво је на потезу да доказује кривицу окривљених, а коју суд тек треба да утврди.⁴⁸

4.5.2. Претпоставка невиности као право, односно гаранција окривљеног

Схватање претпоставке невиности окривљеног има две варијанте. Према првој, претпоставка невиности представља право окривљеног које је истог карактера као и његова друга класична права: право на одбрану, право на накнаду штете у случају незаконитог лишења слободе, забрана изнуђивања исказа и др. Наведени институти предвиђени су низом процесних одредаба којима је обезбеђено право окривљеног да у сваком стадијуму поступка буде фактички субјект поступка, јер је њима заштићена личност окривљеног, његово достојанство и интегритет.⁴⁹

Другу варијанту овог схватања налазимо у теорији уставног права према којој је „презумпција невиности једна од битних гаранција за положај и права човека и кад је осумњичен и окривљен“. Ова друга варијанта заступљена је и у теорији кривичног процесног права, такође. Налазимо је код совјетских теоретичара по којима

⁴⁷М. Строговић, *Кривични судски поступак*, Београд 1948, стр. 127.

⁴⁸С. Кнежевић, *Заштита људских права окривљеног у кривичном поступку*, Центар за публикације Правни факултет Ниш, 2007. године, стр. 84.

⁴⁹Б. Петрић, *О испиту окривљеног*, Правни живот, бр. 3, 1961. стр. 11

презумпција невиности „представља истинску гаранцију правилног вршења правосуђа, а самим тим и гаранцију личности против неоснованог позивања на кривичну одговорност и осуђивање“. Међутим, тиме нису одређене и одлике ове претпоставке као кривичнопроцесног института, него су у већој мери наглашене само њене последице које су се одразиле на положај окривљеног у поступку. Опште одлике претпоставке невиности као процесног института, теоријски одређене, могу проистећи само из њеног односа према основним појмовима кривичног процесног права. У том светлу посматрана, она представља обележје појма окривљеног, као једног од главних кривичнопроцесних субјеката.⁵⁰

С обзиром да је претпоставка невиности универзална гаранција, притвор ухапшених и чекање на суђење би требало да буде ретко. Међутим, многе јурисдикције широм света крше принцип да притвор треба да се користи обазриво, као последње средство. Уместо тога, он је постао подразумевана поставка система кривичног правосуђа. Једна од три особе иза решетака није проглашена кривом за злочин. У неким деловима света, притвореници у истражном затвору су бројнији од осуђених, па је процена да је 3,3 милиона људи у притвору широм света. И то је конзервативна процена, јер званични подаци игноришу десетине хиљада приведениху полицијским станицама.⁵¹

Као мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка предвиђено је и јемство, које се објашњава постојањем права на слободу. Међутим, осуђено лице нема такво право, па нас претпоставка невиности поново подсећа да, будући да се према окривљеном не може поступати као да је већ оглашен кривим, притвор не може бити оправдан на основу на основу тога што је неко лице „окривљено“. Јемство може бити одбијено за некога ко је претходно избегавао суђење, јер је показао опасност од бекства.⁵²

⁵⁰*Ibid.*

⁵¹Presumption of Guilt, The Global Overuse of Pretrial Detention, Executive Summary, <https://www.justiceinitiative.org/uploads/2451e634-542d-4ab4-bd3f-c65a087351ed/presumption-guilt-execsum-eng-09122014.pdf>, приступано 25.08.2022.

⁵²P. R.Ferguson, The presumption of innocence and its role in the criminal process. In *Criminal Law Forum* 2016 (Vol. 27, No. 2, pp. 131-158). Dordrecht: Springer Netherlands, pg. 153.

4.5.3. Претпоставка невиности као ослобођење окривљеног од терета доказивања

Заједничка карактеристика у тумачењу претпоставке невиности окривљеног са одређеним кривичнопроцесним институтима огледа се и у терету пружања доказа, односно да „окривљени није дужан да доказује своју невиност“, односно да је „тужилац дужан да доказује постојање кривице“.⁵³

Ослобођење окривљеног од терета пружања доказа, које се јавља као последица претпоставке невиности, само је примена општих правила о правним претпоставкама на кривични поступак. Недостатак у овом тумачењу састоји се у томе што не поставља границе између оних обележја претпоставке невиности која су својствена свим правним претпоставкама од оних која су за њу специфична само у кривичном поступку. Овакав приговор оправдан је нарочито за оне случајеве у којима се ослобођење окривљеног од терета пружања доказа истиче као једина одлика претпоставке невиности. Истовремено када се окривљени не сматра кривим за одређено кривично дело, потребно је указати на доказе који оправдавају сумњу да је он то дело учинио. Ова, наизглед, противречна ситуација истовременог деловања претпоставке невиности и доказа који јој се супротстављају, спречава могућност да се за њу прихвати општетеоретско образложење које је дато код оборивих правних претпоставки.⁵⁴

Кривични поступак се не може покренути без постојања одговарајућих доказа, а њихов недостатак у било којој фази кривичног поступка, доводи до његове обуставе или ослобађајуће пресуде. Тако се, већ у наредби за спровођење истраге, поред осталих елемената, морају назначити „околности из којих произилазе основи сумње“ да је одређено лице учинило кривично дело (члан 296. ст. 3 ЗКП-а).

Дакле, истовремено када се окривљени не сматра кривим за одређено кривично дело, потребно је указати на доказе који оправдавају сумњу да је он то дело учинио. Ова, наизглед, противречна ситуација истовременог деловања претпоставке невиности и доказа који јој се супротстављају, спречава могућност да се за њу прихвати општетеоретско образложење које је дато код оборивих правних претпоставки. Наиме,

⁵³Б. Петрић, Закон о кривичном поступку, објашњен судском праксом, VII издање 1977. стр. 9.

⁵⁴Р. Лукић, Методологија права, Београд, 1977, стр. 232.

разлози за овакву претпоставку у кривичном поступку су сасвим друге природе него што представља поменути већина случајева у пракси.⁵⁵

Код претпоставке невиности се доказивање супротног очекује, а према неким другим процесним институтима такво доказивање постаје и обавеза, предвиђена директно или индиректно, због последица које настају ако се она не испуни. Елиминисањем онога што није заједничко код претпоставке невиности и других оборивих правних претпоставки, преостаје, као обележје које их повезује, једино регулисање терета доказивања на такав начин да се он пребацује са субјекта кога штити одређена правна претпоставка на субјекта који тврди супротно од тога што она предвиђа. Међутим, овим нису истакнуте и одлике претпоставке невиности као кривичнопроцесног института.

Различити облици повезивања кривичнопроцесних принципа са појединим правним категоријама нису произвољни. Они налазе оправдање у једном општем научном ставу који указује да је „у размерама научног материјализма неопходно поштовати повезаност принципа с одговарајућим установама, поступком њиховог остварења и потврдом у стварном животу. Очигледно је да карактер и чврстина кривичнопроцесних принципа, као правних поставки, ни у једном случају не допушта да се они оповргну, а најмање преобрате у своју супротност. У правном регулисању појединих кривичнопроцесних принципа огледа се доследност, а за неке случајеве закон предвиђа чак и последице њиховог кршења у пракси. Тако, повреда основног принципа постојаности кривичне ствари који се огледа у томе да је „суд везан за последње стање утужења и сам није овлашћен на мењање оптужбе“, може представљати апсолутну или релативну повреду ЗКП-а.⁵⁶

Одсуство сличности и немогућност да се изједначи претпоставка невиности са другим кривичнопроцесним принципима, не искључује постојање неких других облика повезаности између њих. Посматрана у светлу координације, као једне форме односа, између појединих правних установа, па и кривичнопроцесних принципа и института који разматрамо, претпоставка невиности је у моменту када почиње да се примењује повезана са принципом оптужбе, док се код коначног решења кривичне ствари повезује

⁵⁵V. Bayer, *Pretpostavka o krivljenikovenevinosti u jugoslovenskom krivičnom postupku*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, br. 3-4, 1960, str. 183.

⁵⁶Д. И. Димитријевић, *Кривично процесно право*, 1976. стр. 41-42

са принципом истине.⁵⁷ Иако је новим Закоником предвиђено да је терет доказивања само на тужиоцу и да суд изводи доказе, по правилу, само на предлог странака, одредбама чл. 440. ст. 2. основ за изјављивање жалбе против пресуде постоји и ако је суд неку одлучну чињеницу која је предмет доказивања погрешно утврдио или је није утврдио, а на који начин је уведена процесна санкција за судије.

Кршење претпоставке невиности нема карактер дисциплинског преступа, јер се санкција може изрећи изван кривичног поступка и лицима који нису кривичнопроцесни субјекти. На тај начин, судија за претходни поступак и председник суда постају прекршајни органи *suigeneris*. Можемо закључити да претпоставка невиности не припада кривичнопроцесним принципима.

4.5.4. Негативна формулација претпоставке невиности

У неким случајевима размотрено је само законско поједностављивање претпоставке невиности. Истицало се, на пример да члан 3.ЗКП-а „садржи тзв. „претпоставку невиности“ не у позитивној већ у негативној формулацији: оптужено лице се „не сматра кривим“ док се његова одговорност не утврди правоснажном пресудом“. Истовремено је изражен став да „оваква формулација боље одговара стварном стању ствари“.

Испитивање целисходности позитивне или негативне формулације претпоставке невиности предузето је због два разлога: прво, да би се проверила усклађеност ове претпоставке у националним законима са њеном дефиницијом у Општој декларацији о правима човека ОУН од 1948. године, која им је послужила као узор; и друго, да би се утврдило да ли формулација ове претпоставке у потпуности одражава природу кривичног поступка у целини и појединих његових фаза.

У првом случају, неподударност између позитивне формулације претпоставке невиности налазимо у Општој декларацији о правима човека и њене негативне формулације у ЗКП-у („свако ко је оптужен за кривично дело има право да буде *сматран невиним* док се на основу закона кривица не докаже на јавном претресу на којем су му обезбеђене све гаранције потребне за његову одбрану“).⁵⁸

⁵⁷ *Ibid.* стр. 44

⁵⁸ Члан 11. став 1, Опште декларације о људским правима ОУН

Према другом схватању, које претпоставку невиности посматра у систему других кривичнопроцесних норми, негативна формулација боље одговара стварном стању ствари. Окривљени се не може сматрати кривим, али се он за то време не сматра ни невиним, као што даље одредбе законика показују, већ сумњивим лицем и тај положај повлачи последице које се према невином лицу не би могле применити, како у кривичном поступку тако и ван поступка. Негативна формулација претпоставке невиности је оправдана из разлога што је она у складу са постављеним задатком кривичног поступка, а и због тога што је прилагођена његовој динамици појединих кривичнопроцесних појмова.⁵⁹

Својство окривљеног прати окривљено лице током целог кривичног поступка, односно до његовог правоснажног окончања. Тако је све до краја кривичног поступка окривљени лице у једном специфичном положају коме је у Законнику у чл. 2. ст. 1. тач. 2. дат и општи назив за осумњиченог, окривљеног, оптуженог и осуђеног.

У изграђивању закључака да појам окривљеног не може покрити ток кривичног поступка у свим његовим фазама, као и то да је недовољно разграничити га само од појма кривога и невинога, пошло се од става да кривичнопроцесни појмови, институти и сва збивања морају бити схваћени у њиховом кретању, за шта је најнепосреднија илустрација овога да окривљени као лице према коме се води поступак у току поступка према називима које му даје закон у појединим фазама има следећа имена: осумњичени, окривљени (у ужем смислу речи), оптужени и осуђени.

4.5.5. Претпоставка невиности као обележје појма окривљеног и елемент равноправности странака

Под претпоставком да је невиност једно од својстава окривљеног поред менталног здравља и права одбране, може се рећи: „У кривичнопроцесном закону окривљени је психички здраво лице које се гони, јер постоје разумно осумњичени који су осумњичени да су починили кривична дела и који имају право на одбрану и друга права и обавезе по закону.⁶⁰ Равноправност странака у поступку, односно тужиоца и окривљеног је често само формалне природе. Наиме, када у поступку учествује јавни

⁵⁹Т. Васиљевић, *Коментар законика о кривичном поступку*, Београд, 1957, стр 5-6.

⁶⁰Д., И. Димитријевић, *оп. cit.*, стр. 130.

тужилац, као учена странка и уз сарадњу са другим државним органима, неспорно је да је на тај начин тужилац у фактичкој предности над окривљеним.

4.5.6. Однос претпоставке невиности и одлуке о кривици

Одлука о кривици подразумева моралну осуду учиниоца, а не само правну. Специфичан кривичноправни лек је утицај на понашање људи у циљу исправљања и преваспитавања преступника. Исправљање и преваспитавање преступника на крају значи промену његових моралних квалитета, превазилажење оних моралних особина које се манифестују у почињеним злочинима.

5. ПРЕТПОСТАВКА НЕВИНОСТИ ОКРИВЉЕНОГ И СЛОБОДА ШТАМПЕ

Кроз јачање система јавног информисања долази до оснаживања демократских потенцијала једног друштва, што се постиже усаглашавањем домаће регулативе, која се тиче слободе медија и медијског извештавања, са релевантним међународним регулаторним оквиром. Право јавности да буде обавештена о току кривичног поступка представља јавни интерес, те је неопходно стално унапређивање слободе изражавања, информисања и слободе медија, али и заштита тих права и слобода од финансијских, политичких и других притисака. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, чланом 10. под насловом „Слобода изражавања“, између осталог је предвидела право грађана да буду обавештени о темама од јавног значаја. Слобода изражавања обухвата слободу поседовања сопственог мишљења, као и примања и саопштавања информација и идеја, од јавног значаја, лишено мешања јавне власти. Интерес грађана да буду информисани о кривичном поступку свакако кореспондира са стандардом „од јавног значаја“. Тиме се, такође, остварује постулат друштвене контроле рада правосудних органа. Неограничено изношење информација о кривичном поступку, посебно о окривљеном, може међутим довести до кршења претпоставке невиности. Стога је потребно поставити адекватне границе права на јавно информисање, чиме би се омогућило објективно и непристрасно извештавање, без прејудуцирања кривице окривљеног, па тако и Европска конвенција дозвољава ограничење слободе изражавања, с циљем очувања ауторитета и непристрасности судова.⁶¹

Слобода медија је да саопштавају одређене информације путем штампе, али је неопходно да поштују одређена правила, јер свако објављивање пре правноснажног окончања поступка доводи до кршења загарантованих права окривљеног лица. Објављивање таквих информација треба да буде непристрасно, објективно и без прејудуцирања кривице и тако ће се постићи баланс између интересовања јавности и заштите окривљених.⁶²

⁶¹И. Илић, Право на претпоставку невиности окривљеног - између нормативног и стварног, *op. cit.*, стр. 519-520

⁶²Правилник о заштити људских права у области пружања медијских услуга, <https://www.uns.org.rs/sw4i/download/files/article/4970-Pravilnik%20o%20zastiti%20ljudskih%20prava%20S%D0%90%D0%88%D0%A2.pdf?id=484>, приступано 22.08.2022. године

У пракси се сусрећемо и са незадовољством јавности због њихових реалних а понекад и нереалних захтева и очекивања на плану доказивања кривице и кажњавања, односно изрицања одговарајуће кривичноправне санкције појединцима или групама, посебно када се ради о специфичним облицима организованог криминалитета с обзиром на то да због недостатка доказа или неких других процесних разлога одређена лица буду ослобођена индивидуалне кривице или буду осуђена са минималном санкцијом. Незадовољство јавности радом правосуђа своди се, у суштини, на готово свакодневна питања због чега крупне афере са корупционим карактером, у већини случајева, немају одговарајући судски епилог. Кључно питање које се односи на ефикасност кривичног правосуђа јесте питање (не)могућности доказивања, односно комплексности доказивања постојања кривичних дела и кривице у складу са рестриктивним законским условима, а које се као такви непосредни односи и на адекватност државне реакције на криминалитет и превенцију криминалитета уопште.⁶³

Поставља се питање, да ли медији заиста морају да прате суђења за која јавност нема непосредног интереса, јер између слободе изражавања и медија с једне стране и права на поштовање достојанства окривљеног треба повући јасну границу. Нема разлога зашто би идентитет окривљеног требало да буде откривен пре него што се суђење заврши и окривљени буде осуђен. Уколико је правосудни систем уверен у квалитет пресуде и компетентност судија, нису потребне хиљаде необавештених пристрасних мишљења да би се пресудило о кривици окривљеног.⁶⁴

Временом је неконтролисано ширење информација и медијско извештавање о кривичним предметима изазвало забринутост у вези са правима осумњичених и оптужених лица, а посебно претпоставком њихове невиности и њиховим правом на правично суђење. Ове забринутости су постале још значајније са брзом еволуцијом информационих технологија, која је приступ информацијама подигла на потпуно нови ниво.

Интернет, друштвене мреже и платформе за дељење видеа омогућиле су да се информације изузетно брзо шире и лако дођу до огромне публике, где за разлику од

⁶³ S. Karović, M. M. Simović, Radnje dokazivanja i posebne istražne radnje: teorijsko - provedbeni aspect, Vol. 1 No. 1 (2022): Zbornik radova nauka i društvo, Banja Luka, стр. 227.

⁶⁴ T. Mayal, "Presumption of Innocence and Dilution of Facts by Media Trials." *International Journal of Legal Science and Innovation* 3.3 (2021): pg. 482.

раније, данас су информације лако доступне веома дуго, а вести старе више од десет година могу се пронаћи са само неколико кликова. У међувремену, еволуција основних права довела је до признавања претпоставке невиности као једног од главних принципа кривичног правосуђа и кључне гаранције права на правично суђење свим лицима осумњиченима или оптуженима да су починили кривично дело. Слобода изражавања и право на информисање, слобода и плурализам медија и право на приватност су еволуирали као последица брзог технолошког развоја и сталне појаве нових средстава комуникације.

Директива о претпоставци невиности⁶⁵ дефинише два разлога који оправдавају јавно ширење информација о кривичном поступку: разлози који се односе на кривичну истрагу, као што је када се објави видео материјал и од јавности се тражи да помогне у идентификацији наводног починиоца кривичног дела, или разлози који се односе на јавни интерес, као што је када се, из безбедносних разлога, дају информације становницима подручја захваћеног наводним еколошким злочином или када тужилаштво или други надлежни орган даје објективне информације о стању кривичног поступка ради спречавања нарушавања јавног реда и мира.

У овој сложеној ситуацији велику улогу имају сами медији који су вођени жељом да досегну већу публику, а притиснути конкуренцијом нових канала комуникације као што су друштвене мреже и платформе за дељење видеа, медији су често у искушењу да игноришу основна права осумњичених и оптужених и објаве информације које би утичу на претпоставку њихове невиности. У случају непоштовања закона, када би новинаре новчано казнили проценат повреде претпоставке невиности окривљеног у случају објављивања информација путем медија би био значајно умањен.

Истовремено, у многим земљама, медијски закони не третирају детаљно покривање кривичних случајева, остављајући медијима да сами дефинишу правила путем инструмената саморегулације као што су етичке смернице или кодекси понашања. У том смислу Кодексом новинара Србије је предвиђено да је новинар дужан да поштује правило претпоставке невиности и не сме никога прогласити кривим до изрицања судске пресуде. У погледу смерница, медији су дужни да поштују право претпоставке невиности и да штите приватност и идентитет осумњиченог или починиоца, чак и у случају признања кривице. Заштита приватности и идентитета

⁶⁵ Директива о претпоставци невиности (Директива (ЕУ) 2016/343)

подразумева не само заштиту имена (означавање осумњиченог иницијалима), већ и заштиту других података који би могли да упуте на његов идентитет: фотографија, адреса, опис изгледа, брачно стање, социјални статус, припадност некој групи, имена суседа, рођака и пријатеља. Жртве и осумњичени често нису свесни моћи медија. Новинар је обавезан да то узме у обзир, те да не злоупотребљава незнање својих саговорника. Уколико жртва неког кривичног дела пристане на разговор, новинар не сме да на основу тог разговора открије идентитет жртве или евентуалног починиоца. Уколико о почињеном кривичном делу, новинар мора да буде на опрезу да, у разговору с евентуалним сведоцима, не обелодани идентитет жртве, односно идентитет и право на претпоставку невиности осумњиченог. Новинар мора да има у виду могућност злоупотребе и манипулације којима могу да га изложе тобожње жртве одређених кривичних дела.⁶⁶

Потенцијални утицај повреде претпоставке невиности није ограничен на оне који су директно укључени у поступак. Неодговарајуће обелодањивање информација може утицати на живот оптуженог на много начина, што доказује пракса Европског суда за људска права и одлуке неких националних судова. Губитак посла, изолација од заједнице и породице и нарушен углед у друштву, само су неке од негативних последица за које су бивши оптужени тражили и добијали одштете. У појединим случајевима ове последице се протежу и на шири круг лица, погађајући не само оптуженог већ и чланове његове породице, децу или особе са којима су или су на други начин повезани.⁶⁷

Поље важења претпоставке невиности се распростире и на све друге поступке који се воде поводом кривичног поступка или су у вези с њим. У поступку који се води због јавних изјава не сме се прејудуцирати кривица оптуженог у кривичном поступку о коме се извештава а који још није окончан. У предмету Дијамантидес против Грчке, Европски суд је заузео становиште да је грчки суд, водећи поступак по тужби окривљеног против новинара, повредо претпоставку невиности јер је у одлуци којом одбија оптужбу прејудуцирао његову кривицу пре него је кривични поступак окончан. Конкретно, суд је као разлог да не покрене оптужбу навео да изјаве новинара о

⁶⁶ Кодекс новинара Србије, https://savetzastampu.rs/wp-content/uploads/2020/11/Kodeks_novinar_a_Srbije.pdf стр 16. приступано 23.09.2022.

⁶⁷ The presumption of innocence and the media coverage of criminal case, линк: <https://arisa-project.eu/the-presumption-of-innocence-and-the-media-coverage-of-criminal-cases> - приступано 18.9.2022.

окривљеном нису неистините и да нису угрозиле његову част и углед. Такође, претпоставка невиности има дејство и на грађанске поступке који се воде паралелно са кривичним, у којима је окривљени има својство грађанске странке. У тим грађанским поступцима, претпоставка невиности забрањује доношење одлуке о његовој кривици у својству грађанске странке све док кривични суд не донесе пресуду о кривици.⁶⁸

Медијско извештавање некада може имати за предмет и одређена криминална понашања која у том тренутку нису познатим правосудним органима што, правно-технички посматрано, није извештавање о кривичном поступку. Услед оваквог начина извештавања, постоји могућност наступања две различите последице. Са једне стране, јавни тужилац би, у случају да сматра да те информације представљају криминалистичке индиције, требало да самостално или преко других државних (пре свега полиције) предузме одговарајуће радње у циљу утврђивања истинитости таквих информација. Тако би медији допринели покретању кривичног гоњења. Са друге стране, драстична последица у погледу појединца о којем медији извештавају из тзв. проверених извора, настаје у случају да се открије неистинитост таквих тврдњи - он ће, готово неизоставно, бити стигматизован као преступник, иако је то само последица неетичког и непрофесионалног приступа извештавању.⁶⁹

Притисак на рад правосуђа је нарочито приметан када носиоци државних функција прејудуцирају какав би исход један кривични поступак требало да има. Одговорно извештавање медија треба да подигне ниво упућености грађана у питања од општег значаја, а може потпомоћи и остваривању генерално превентивне функције кривичног права. Медији помажу и проношењем гласа о донетим судским пресудама, што може допринети осећају задовољења правде и јачању општеприхваћених вредности. Супротно од тога, пуко инсистирање на томе да су бестијални злочини нешто што се дешава сваки дан и на сваком кораку доприноси повећању страха од криминалитета.⁷⁰

Приликом објављивања фотографија или видео записа окривљеног у кривичном поступку или личних података грађана долази до кршења претпоставке невиности, на

⁶⁸В. Ђурђић, Правна природа, садржина и поље важења претпоставке невиности, *op. cit.*, стр. 61-62.

⁶⁹Л. Ђоковић, Медијска виктимизација окривљеног кроз повређивање претпоставке невиности, *Temida*, 2020, vol. 23, бр. 2, стр. 276

⁷⁰М. Д. Ковачевић, Кривични поступак и извештавање у медијима - <https://rfasper.fasper.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/903/900.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, стр. 330

који начин се у мањим срединама потпуно губи анонимност и утиче се на част и углед предметног лица, а такође долази до задирања у право на приватност тог лица. При објављивању личних података и кршењу претпоставке невиности учествују и јавне институције, где се као анонимни извори информација јављају браниоци, полиција, тужилаштво.

Претпоставку невиности, право које је уграђено у право на правично суђење и које је развијено у основни правни принцип у многим правосудним системима, медији очигледно поткопавају у својим репортажама. Овај концепт подржава невиност окривљених лица све док се њихова кривица не докаже од стране надлежног суда након евидентирања потврдног изјашњавања о кривици или спроведеног потпуног суђења.

5.1. Откривање информација и медијско праћење кривичних поступака

За већину људи, медији су њихов главни извор информација и њихова анализа проблема је у великој мери под утицајем онога што медији приказују као вести, документарне и друге емитоване садржаје.

Медији су допринели развоју демократије и цивилизације, што укључује промовисање слободе говора и других људских права, које владама до сада нису биле приоритет, као и позивање влада на одговорност за своје поступке. Све ове улоге медија су санкционисане законом. У оквиру задатка које медији преузимају у промовисању људских права и слобода, пажња јавности и институција се ставља на правосудни систем и питања која обухватају његов рад. Интеракције између медија и правосудног система приказане су у неколико својстава и то је најочигледније током интеракције са правосудним органима на суђењима и конференцијама за време трајања судског поступка.

Од које фазе поступка би објављивање потпуних података о окривљеном било прихватљиво. Иако се не ради увек о таквом кршењу претпоставке невиности, на начин да би поред имена и презимена окривљеног стајали епитети попут ”убица”, “силоватељ” или “педофил”, неретко ћемо у штампи пронаћи текстове у којима се, поред иницијала окривљеног, наводи толико података да се, обзиром на средину у којој се предметни догађај одиграо, лако може закључити о коме се заправо ради. Овде се, дакле, отварају два питања: прво, у ком процесном моменту се могу објавити потпуни подаци о окривљеном, и друго, да ли је, пре тог момента, довољно да се у тексту

препознао сам окривљени, односно да га је препознао неко из уског круга њему блиских лица или је потребно да га, на основу наведених података, може идентификовати просечан читалац? Што се првог питања тиче, мишљења смо да би тренутак ступања на снагу оптужног акта био најранији процесни момент за откривање идентитета окривљеног, али и да би ово питање требало прецизно законом регулисати јер би се на тај начин предупредили бројни случајеви кршења претпоставке невиности.⁷¹

Правосудни систем, који већина људи сматра сложеним, постао је транспарентнији због сталног медијског извештавања о дешавањима и анализе судских процеса и предмета који се воде. Иако се чини да ова медијска интервенција премошћује јаз између некада резервисаног правосудног система и друштвеног разумевања судских процеса, она излаже странке укључене у те судске процесе непотребној пажњи и контроли јавности. Ово је типично за кривична суђења вишегранга у којима се окривљени стављају под рефлекторе медија и приписивању кривице.

У последњих неколико година медијима у Србији је посебно интересантан случај убиства певачице Јелене Марјановић. За тешко убиство певачице првостепеном пресудом је оглашен кривим њен супруг Зоран Марјановић и осуђен на казну затвора у трајању од четрдесет година⁷². Забрињавајућа је чињеница да је њено убиство служило медијима за сензационалистичко и неетичко извештавање, између осталог и због тога што је окривљени Зоран Марјановић још пре више од шест година био проглашен кривим од стране медија.

Као главни начин да се гарантује праведност у систему кривичног правосуђа је стварање приступа остваривању права на правично суђење. Манифестације овога укључују обезбеђивање да се сви докази прикупљени у предмету, било са инкриминаторном или ослобађајућом вредношћу, обелодане оптуженим лицима. Овоније само пука морална обавеза која се очекује од тужилаштва, већ има законску основу у законима у различитим земљама. Неиспуњавање ове законске обавезе од

⁷¹ М. Колаковић-Бојовић, Медији и претпоставка невиности, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 61, 2012. стр 563-564.

⁷²<https://www.politika.rs/scc/clanak/512666/Zoran-Marjanovic-osuden-na-40-godina-za-ubistvo-supruge> приступано 18.09.2022.

стране тужилаштва доводи у питање исправност правног система и лишава оптуженог права на отворено и правично суђење.

Окривљени имају право да знају доказе које је против њих прикупило тужилаштво и тужилаштво не сме да прикрива материјале релевантне за утврђивање оптужбе против окривљених.

Када је реч о повреди претпоставке невиности, последице настају, пре свега, у вези са вођењем и окончањем конкретног кривичног поступка, где се виде консеквенце у вези са процесним положајем окривљеног. Такође, како се у литератури истиче, може доћи до доношења тзв. компромисне пресуде, односно осуђујуће пресуде које судови доносе под притиском јавности, у ситуацијама када ни после окончања доказног поступка нису потпуно уверени у извесност одређених чињеница и кривичног дела. Овакво поступање доводи у питање независности, правичности и непристрасности у вршењу судске функције, као и начело ин дубио про рео. Ту се, уз постојање осуде препресуде, може говорити и о концепту социјалне кривице, где је друштво донело осуђујућу пресуду у односу на окривљеног који је претходно оглашен кривим од стране медија. Тако, ако дође до доношења ослобађајуће судске пресуде, друштво остаје незадовољно, а окривљени је „правно невин, а социјално крив”.⁷³

Органи кривичног правосуђа имају дискреционо право да одреде како, шта и када ће саопштити јавности. У том смислу је и израђен „Водич за комуникацију између јавног тужилаштва, медија и јавности“, за усвајање од стране органа кривичног правосуђа у пружању информација о правосудном систему. У поменутом Водичу се зарад боље комуникације између медија и тужилаштва, како не би дошло до повреде претпоставке невиности, угрожавања права и приватности учесника у поступку, као и прејудицања исхода поступка, наводи да је неопходно јасно разјаснити које информације тужилац или особа задужена за односе са медијима тужилаштва може дати новинарима. Потребно је нагласити да ни сам Законик о кривичном поступку не дефинише до краја које се информације у којој фази поступка могу износити а које не. Оно што је неопходно да би обе стране у комуникацији оствариле свој интерес, медији добили довољно информација за свој рад, а тужиоци да не угрозе свој рад, јесте да обе стране добро познају свој посао. Новинар би требало да познаје основна правила кривичног поступка – да зна која питања може да постави и које одговоре може да

⁷³ Л. Ђоковић, *op. cit.*, стр. 284-285.

тражи како би квалитетно извештавао. Уколико то није случај, задатак особе задужене за односе са медијима је да га упозна и по потреби едукује о процедурама и о чињеници које информације може добити а које не.⁷⁴

Закони који регулишу обелодањивање и интеракцију са медијима су атрактивни на папиру, али се у пракси не поштују, због недостатка људства и логистика потребне за спровођење правила. Постоји лоша обука и недовољан надзор над службеницима или тужиоцима који објављују информације.

Европска конвенција о људским правима експлицитно наводи околности у којима ће медијско извештавање о суђењима бити ограничено. Ове околности су набројане „у интересу морала, јавног реда или националне безбедности у демократском друштву, када то захтевају интереси малолетника или заштита приватног живота странака, или у мери која је строго неопходна по мишљењу суда у посебним околностима када би публицитет штетио интересима правде”.⁷⁵

5.2. Претпоставка невиности и заштита права на приватност осумњичених и оптужених

Поштовање претпоставке невиности и права на правично суђење неопходни су у свим кривичним предметима у праведном друштву и изузетно релевантни у контексту случајева који изазивају значајну медијску пажњу.

У случају *Ageyev v Russia* ЕСЉП је одлучивао о повреди члана 8. - права на поштовање приватног живота. У конкретном случају подносиоци представке били су брачни пар који је усвојио двоје деце, од чега је једно дете, након доласка у породицу повређено у пожару. Како је постојала сумња на злостављање, власти су децу одузеле од старатеља. За време трајања поступка била је изражена медијска кампања у којој је централна тема била репутација мајке и подаци из њеног приватног живота. ЕСЉП је сматрао да је дошло до повреде права на поштовање приватног живота и да руски судови нису заштитили право мајке на репутацију у поступку за клевету који је водила против медијске кампање⁷⁶.

⁷⁴Водич за комуникацију између јавног тужилаштва, медија и јавности, стр. 39 http://www.rjt.gov.rs/upload/Document/File__ci/2016-03/Vodic_Za_Komunikaciju.pdf приступано 12.10.2022.

⁷⁵ Европске конвенције о људским правима члан 6(1)

⁷⁶ С. Ненадић, *op.cit.*, стр. 308.

Правне гаранције заштите од произвољног мешања у приватни живот појединца и заштите претпоставке невиности су снижене, јер интерес превенције неретко има превагу над интересом правне заштите. Судови, као гаранти правне заштите, ову превагу често оправдавају применом начела пропорционалности, односно балансирања заштићених права. Правна заштита од повреде права се слаби и чињеницом да „виши ауторитети“, често представљени у представницима политике који дефинишу друштвени интерес, тргују појмовима легитимности и правичности употребе истражних моћи државе.⁷⁷

Заштита права приватности и претпоставке невиности у медијима регулисана је и подзаконским актом - Правилником о заштити људских права у области пружања медијских услуга услуга, донетим на основу Закона о електронским медијима. У члану 9. правилника наводи се да су медији дужни да информације о трагичним догађајима објављују без сензационализма и уз поштовање приватности и достојанства жртава, њихових сродника и блиских лица, као и да не смеју на непримерен начин спекулисати о узроку, току и последицама трагичног догађаја, броју жртава, њиховом идентитету и стању након догађаја. Када се ради о објављивању личних података без сагласности грађана, прецизира се да пружалац медијске услуге не може да се позива на то да су информације већ јавности, јер их је други медиј објавио или су постале јавне познате на неки други начин.⁷⁸

Потреба да се заштити право оптуженог на претпоставку невиности не може спречити власти да обавесте јавност о кривичним поступцима који су у току, нити спречити штампу да извештава о њима.

Директива о јачању одређених аспеката претпоставке невиности и права на присуство на суђењу у кривичном поступку прецизира докле год осумњиченом или оптуженом није доказана кривица, јавни и правосудни органи не наводе лице као криво, али да ова обавеза не спречава ове органе да шире информације о кривичном поступку тамо где је то неопходно из разлога који се односе на кривичну истрагу или јавни интерес.⁷⁹

⁷⁷*Ibid.* стр. 343-344.

⁷⁸Заштита приватности и претпоставке невиности у медијима, стр. 10, <https://www.partners-serbia.org/public/documentations/Zastita-privatnosti-i-pretpostavke-nevinosti-u-medijima.pdf> - приступано 10.02.2023.

⁷⁹ Директива 2016/343 о јачању одређених аспеката претпоставке невиности и права на присуство на суђењу

Према члану 8 Европске конвенције о људским правима, свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, свог дома и преписке. и репутација. Док члан 8. експлицитно наводи негативну обавезу да неће бити мешања органа јавне власти у остваривање овог права, постоји и подразумевана позитивна обавеза државе у обавези да заштити нечије право на приватност и приватан живот.

Декларација о пружању информација путем медија у вези са кривичним поступцима позива издаваче медија и новинаре да поштују достојанство, безбедност и ако информација није од јавног интереса, право на приватност жртава, подносилаца захтева, осумњичених или осуђених лица или сведока, као и њихових породица, што је загарантовано Чланом 8 Конвенције.⁸⁰

Кршење права окривљеног на приватност, медијска пажња, истрага и извештавање или „суђење“, о аспектима њиховог приватног живота, може угрозити његово право да се сматра невиним, чега је све више. Јавност кривичног поступка довела је до слабљења снаге претпоставке невиности, што је довело и до ставова јавности који више личе на претпоставку кривице. Медијски извештаји који садрже коментари о карактеру, репутацији, кредибилитету или статусу, могу утицати на перцепцију јавности о окривљеном као кривом или невином. Нетачности или чињеничне грешке објављене у медијима могу бити прихваћене у јавности као потврђене чињенице.

Када се једном дају изјаве, иако могу постојати механизми да окривљени одговори или коментарише у своју одбрану, често је тешко то учинити, исправити публикације и преокренути мишљења и перцепције које се брзо развијају о његовој кривици. Проблеме клевете погоршава Интернет, који излаже окривљеног међународној арени где дигитално анонимни људи могу да се баве медијским публикацијама, као што су објављивање коментара, а када се информације објаве, оне остају сачуване на серверу заувек и могу се пронаћи, без обзира на ажурирања, исправке или уклањања.

Слике окривљених добијене у јавности могу пружити материјал за подршку медијском извештавању, које се у пракси често ослања на ове врсте убедљивих слика и могу приуштити већу веродостојност пратећим мишљењима, наводима и изјавама без

⁸⁰Водич за комуникацију између јавног тужилаштва, медија и јавности, *op.cit.*, стр. 78

чињеница. Што се тиче права на приватност и претпоставке невиности, такође је изразито забрињавајуће када јавни званичници позову чланове медија да присуствују хапшењима. Медији су такође жељни да фотографишу окривљене у правосудним или полицијским окружењима (нпр. испред зграде суда, у судницама, испред полицијских станица), у присуству правосудних, истражних и полицијских органа, или у одређеном степену уздржаности (тј. руке иза леђа, у лицима). Фотографије попут ових, поред фотографија на којима оптужени носе наочаре за сунце, капуљаче и шешире или тамну одећу, утичу на перцепцију кривице оптужене особе, поткопавајући претпоставку невиности.

5.3. Регулисање слободе медија и претпоставке невиности окривљеног у Уставу Републике Србије

Устав као највиши правни акт једне државе регулише презумпцију невиности у погледу основних људских права окривљеног у кривичном поступку.⁸¹

Као врховни закон земље устав гарантује претпоставку невиности и предвиђа да се свако сматра невиним све док га суд правоснажном одлуком не прогласи кривим. Устав Републике Србије чл. 50 прокламује и слободу медија, која предвиђа да је свако слободан да без одобрења ствара новине и друга средства јавног информисања на начин прописан законом. У Републици Србији нема цензуре. То *de facto* може довести до случаја дасе заштитом наведених права појединца крше права медија загарантована Уставом. Такође, спречавање медија у обављању своје основне делатности с циљем заштите права приватности и претпоставке невиности може водити ка ускраћивању слободе мишљења и изражавања, али и кршењу права грађана на обавештеност и примање информација. Међутим, права појединца као што су право приватности, заштита претпоставке невиности и право на обавештеност, са једне стране, и слобода медија са друге, не морају увек бити у сукобу. Један од начина да се потенцијални сукоб поменутих права избегне наведен је у члану 46, ставу 2. Устава РС којим се предвиђа могућност ограничења слободе изражавања законом, ако је то неопходно ради заштите права и угледа других.⁸²

⁸¹Устав Републике Србије. чл.34, став 3

⁸² Заштита приватности и претпоставке невиности у медијима, стр. 8, *op.cit.*,

Надлежни суд може спречити ширење информација и идеја путем медија само када је неопходно да демократско друштво спречи позиве на насиље ради нарушавања уставног поретка или територијалног интегритета Републике Србије.

Остваривање права на исправку неистинитих, непотпуних или погрешно пренетих информација којима се повређују права или интереси других и право на одговор на објављене информације уређује се законом. У Србији закон не дозвољава цензуру. Данас, међутим, глобални тренд ограничавања слободе медија видимо у такозваној мекој цензури, или прикривеној контроли, индиректном али веома ефикасном начину утицаја и ограничавања слободе медија.⁸³

Уставом је прописано да је право грађана да знају о темама од јавног значаја: „Право је, наравно, да буду потпуно, благовремено и истинито информисани о темама од јавног значаја путем средстава јавног информисања“⁸⁴

Слобода говора може бити уставно ограничена, само у изузетним околностима. Уставна забрана ширења информација је такође у складу са међународним нормама, ако се ради оштити права и угледа других, очувања ауторитета и непристрасности судова и заштите јавног здравља, морала, демократског друштва и националне безбедности.⁸⁵

Медији могу добити информације о кривичном поступку и увид у списе предмета на основу писменог захтева поднетог управи суда, где на основу тог захтева надлежни суд даје приступ информацијама.

Повећање медијског извештавања о кривичним суђењима у великој мери прекида непристрасно спровођење правде које се очекује од судске власти током суђења. Пријављене чињенице су скраћене и сензационално представљене широј јавности. Терминологије које се користе у описивању осумњичених и оптужених особа често садрже вредносне судове и упућују на кривицу. Врло је вероватно да ће субјектима таквих извештавања бити суђено и да ће бити осуђени од стране јавног мњења пре него што суђење на суду заиста почне. Упркос медијском покривању прича, судије и порота би требало да доносе непристрасне одлуке приликом обављања својих дужности у суду, ослањајући се само на доказе изведене на суду током суђења.

⁸³Закон о јавном информисању и медијима, члан 4, став 1

⁸⁴Устав Републике Србије чл.51

⁸⁵Устав Републике Србије члан 46. став 2

6. ПРЕТПОСТАВКА НЕВИНОСТИ ОКРИВЉЕНОГ И СЛОБОДА ШТАМПЕ У УПОРЕДНОМ ПРАВУ

Упоредно - правни приказ Енглеске, Немачке и Француске издваја сличности и разлике приликом њеног регулисања.

У Енглеској је за непоштовање суда предвиђено посебно кривично дело за које се може изрећи новчана казна или казна затвора до две године.

Облици извршења овог кривичног дела су:

- објављивање информација које би могле да угрозе право окривљеног на правично и непристрасно суђење; на пример, проглашавање лица „кривим“ за које није донета правоснажна пресуда, као и
- објављивање изјава сведока, других доказа и података о кривичном делу пре него што се они званично изнесу на суђењу, тј. главном претресу. У пракси је било примера прилично оштрих казни за ово кривично дело.

Један од примера у Енглеској јесте пример где је након пресуде суда у Стразбуру у корист Сандеј Тајмса 1979. године, где су строга правила ублажена у корист слободе медија. Закон, донет две године након ове одлуке, предвиђа да када је обелодањивање информација у вези са судским поступцима који су у току у јавном интересу, такво откривање само по себи не представља непоштовање суда, већ само када откривање информација представља озбиљан ризик да ће поступку нанети штету или да ће права окривљеног бити доведена у питање⁸⁶. Пре покретања кривичног поступка, медији имају слободу да пишу „шта хоће“, али након што одређено лице стекне статус окривљеног, та слобода је у великој мери ограничена.

Забрањено је медијима да објављују информације о кривичном поступку, доказе и изјаве сведока без дозволе надлежног органа, пре него што ове информације буду објављене у јавности на главном претресу. Након тога, објављивање наведених података је дозвољено и у принципу не подлеже ограничењима, али судија може забранити њихово објављивање ако то захтевају интереси правичног суђења и несметаног вођења поступка.

⁸⁶ В. Бајовић, *op. cit.*, стр. 204-205

Прекомерно медијско извештавање о конкретном случају доводи у питање претпоставку невиности, а тиме и право окривљеног на правично суђење. Грађани различитог порекла, образовања и социјалног статуса, углавном без претходног правног знања, самостално одлучују на основу доказа које су им странке на суђењу изнеле о томе да ли је окривљени крив или не.

У Уједињеном Краљевству Велике Британије и Северне Ирске, на уставном нивоу је предвиђено да ћесе свако ко је оптужен за кривично дело сматрати невиним док се његова кривица не докаже у складу са законом,⁸⁷ док је у Енглеској када је реч о слободи штампе могуће донети одлуку о обустави поступка због његове „ненадокнадиве злоупотребе” у случају да је публицитет постао толико раширен да је доведено у питање право окривљених на правично и непристрасно суђење. Чувен је случај у којем је другостепени суд поништио пресуду оптуженима за тероризам, сматрајући да је „претерано и сензационалистичко медијско извештавање о предметном случају несумњиво довело у питање непристрасност пороте“.⁸⁸

У Немачкој штампи је уобичајено да се не наводе пуна имена окривљених, већ да се обележавају иницијалима. Надлежни органи могу давати податке о току и резултатима истраге, под условом да њихово објављивање неће угрозити даљи ток кривичног поступка, права окривљеног или оштећеног. Забрањени су неовлашћени јавни наступи и давање информација у супротности са правилима професионалне етике и ниједан судија неће ризиковати да на овај начин доведе у питање своју непристрасност. Они немају директан контакт са медијима, већ упућују новинаре председнику суда⁸⁹.

Уставом Француске предвиђено је да се свако сматра невиним све док се не огласи кривим, уколико је неопходно да то лице буде ухапшено, а свака грубост која није потребна да би се обезбедила његова личност мора бити строго регулисана законом.⁹⁰ Француска штампа је пуна информацијама током истраге, упркос тајности, иако је у Француској забрањено објављивање информација које би утицале на одлуку суда, ова забрана је само мртво слово на папиру, јер је кажњавање новинара за кршење

⁸⁷Право на правично суђење, чл. 6 тач. 2, https://www.constituteproject.org/constitution/United_Kingdom_2013?lang=en, приступано 31.01.2023.

⁸⁸В. Бајовић, *op. cit.*,

⁸⁹*Ibid.* стр. 206

⁹⁰ Устав Француске, чл. 9, https://www.constituteproject.org/constitution/France_2008?lang=en, приступано 31.01.2023.

права реткост. Кажњавање новинара у јавности изазива контраефекат, а грађани почињу да верују да надлежни на овај начин „штите злочинце”, а кажњавају оне који их „обавештавају о раду правосуђа и полиције”.⁹¹

На нивоу Европске уније доносе се упутства којима се утврђују минимална права окривљеног у кривичном поступку, уређена чл. 82, ст. 2, тач. б Уговора о функционисању ЕУ. Према одредби чл. 82, минимална правила о правима појединаца у кривичном поступку могу се усвојити у форми упутства, у мери потребној за лакше узајамно признавање пресуда и судских одлука, као и за сарадњу полицијских и правосудних органа у кривичним стварима с прекограничним последицама. Упутства донета на нивоу ЕУ примењују се на све кривичне поступке без обзира на то да ли имају прекогранични елемент или не, јер циљеви могу бити остварени само уколико се минимална правила примењују на све кривичне поступке.⁹²

У марту 2016. године, усвојено је Упутство 2016/343/ЕУ о јачању одређених аспеката претпоставке невиности и права учествовања на претресу у кривичном поступку. Приликом преговора о Упутству 2016/343 одмах је истакнут приговор да се оно може односити само на физичка лица. Иако је Европски парламент заступао становиште да би требало да примена Упутства буде шира, компромис је постигнут да ће претпоставка невиности за правна лица бити гарантована у складу са Европском конвенцијом и судском праксом Европског суда. Одредбе Упутства се примењују од тренутка извршења кривичног дела, односно пре него што су надлежни органи државе чланице обавестили лице о чињеници да је осумњичено, односно окривљено. Државе чланице су у обавези да предузму одређене мере како би обезбедиле поштовање претпоставке невиности. Између осталог, државе чланице морају да обезбеде да је терет доказивања кривице на тужилаштву и да се постојање сумње тумачи у корист осумњиченог, односно окривљеног. Такође, државе чланице су у обавези да обезбеде осумњиченом, односно окривљеном право да се брани ћутањем и да сам себе не оптужи. До 1. априла 2018. године, државе чланице су биле у обавези да унесу Упутство у национално законодавство.⁹³

⁹¹В. Бајовић, *op. cit.*, стр. 207

⁹² М. Матић Бошковић, Уређење процесних права осумњичених и окривљених у правним тековинама Европске уније, *Страни правни живот*, год. LXIV, бр. 1/2020, стр. 35

⁹³*Ibid.*, стр. 37.

7. САНКЦИЈЕ ЗА ПОВРЕДУ ПРЕТПОСТАВКЕ НЕВИНОСТИ ОКРИВЉЕНОГ

Закоником о кривичном поступку из 2006. године била је утврђена обавеза државних органа, медија, јавних личности и других лица да поштују претпоставку невиности, па је тако предвиђена и санкција за непоштовање претпоставке невиности.⁹⁴ За непоштовање ове процесне гаранције од стране физичких или правних лица, била је предвиђена јавна опомена. Поред основне форме, био је предвиђен и квалификовани облик овог „злочина”, уколико је овим поступањем повређена претпоставка невиности, проузроковала тешке последице, или је учињено у намери да се утиче на суд и друге државне органе где је предвиђена новчана казна. Санкцију је изрицао истражни судија или председник суда. Против ове одлуке било је предвиђено право жалбе по којој одлучује веће судија по позиву. Иако је законско решење, којим се штити претпоставка невиности, донето под притиском стручне јавности, оно је постало предмет критика. Особама који прекрше закон се не обезбеђује право на одбрану, а казну изриче председник суда, који је орган управе. Утврђено право на жалбу није ни концепцијски доследно постављено, јер је као другостепени орган на решење судије за претходни поступак установљен председник суда, а о решењу би одлучивало веће судија суда истог степена. Међутим, од предвиђеног решења се одустало, одласком у историју непромењеног ЗКП-а из 2006. године. Нови Законик о кривичном поступку из 2011. године не предвиђа никакве санкције за непоштовање претпоставке невиности.⁹⁵

Непоштовање претпоставке невиности санкционисано је одредбама Кривичног законика, где је прописана казна затвора до 6 месеци, али и новчана казна за лице које у току судског поступка даје изјаве у медијима, пре правноснажности судске одлуке, у намери да наруши претпоставку невиности или независности судства. Предвиђено је кривично дело *Повреда тајности поступка*⁹⁶. Ово кривично дело има 3 основна и један квалификовани облик.

Први облик овог кривичног дела је неовлашћено објављивање података о судском поступку. Други облик се састоји у објављивању тока кривичног поступка, у

⁹⁴ Законик о кривичном поступку, Службени гласник РС“, бр. 46/06

⁹⁵ И. Илић, Претпоставка невиности окривљеног и право на јавно информисање, *op. cit.*, стр. 580

⁹⁶ Кривични законик, „Сл. гласник РС“, бр. 85/05, 88/05 – испр. 107/05 – испр. 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19

коме је јавност искључена. Трећи облик овог кривичног дела се састоји у неовлашћеном одавању личног имена или података о личности лица које је у програму заштите (сведока, оштећеног). За сва три облика предвиђена је казна затвора, а квалификовани облик и до 8 година. Тако је претпоставка невиности добила подршку у виду кривичне одговорности за непоштовање.

У јавности се, међутим, поставило питање да ли ће новоуведена кривична дела довести до цензуре медија. Законска формулација не прецизира јасно ко је одговоран за повреду презумпције невиности, да ли онај ко даје изјаву, или онај ко је пренесе путем медија. Дилема је разрешена усвајањем става Републичког јавног тужилаштва да је одговоран онај, ко има намеру да датом изјавом повреди претпоставку невиности⁹⁷.

О значају последица које настају у погледу окривљеног у случају повреде претпоставке невиности уочила је и Адвокатска комора Београда која је 2018. године поднела Министарству правде Иницијативу за измену Кривичног законика којом се истиче да повреда претпоставке невиности није предвиђена као кривично дело, а аутори Иницијативе тврде да то имплицира да је поштовање претпоставке невиности сведено на раван моралних обавеза. Осим на извештавање медија и давање мишљења аутора медијских садржаја о учиниоцу кривичног дела и кривичном поступку, Иницијатива се односи и на представнике државних органа који, такође, својим изјавама могу повредити претпоставку невиности. У том смислу је предложено да ће се свако службено лице у државном органу или организацији или лице које обавља посао од јавног значаја, које својом јавном изјавом повреди нечије право на претпоставку невиности, кумулативно казнити казном затвора и новчаном казном. Осим напред наведених лица, истим казнама ће се казнити и новинар и одговорни уредник средства јавног обавештавања које објави изјаву или вест којом се повређује нечије право на претпоставку невиности. Непосредно по подношењу Иницијативе Министарству правде, одређена медијска удружења су негирала потребу за таквом инкриминацијом, сматрајући да се на тај начин битно ограничава слобода говора, као и да би то неминовно водило цензури медијских садржаја.⁹⁸

Закон о облигационим односима, у случају повреде права појединца, даје могућност штетнику да повуче изјаву којом је прекршај учињен, а чланом 200, 300,

⁹⁷И. Илић, Претпоставка невиности окривљеног и право на јавно информисање, *op. cit.*, стр. 581

⁹⁸Л. Воковић, *op. cit.*, стр. 279

предвиђа могућност накнаде за претрпљену душевну бол због повреде угледа, части или права личности и због претрпљеног страха.⁹⁹ Овакав вид накнаде штете представља само моралну сатисфакцију за оштећеног, јер се накнадом ове штете не долази до повраћаја у пређашње стање, већ се оштећеном само омогућава да добијеном одштетом задовољи неки свој други интерес. При том треба имати у виду да суд накнаду неимовинске штете по правилу досуђује у нижем износу, често након вишегодишњег судског поступка.

Претпоставка невиности се мора применити, без обзира на материјалну кривицу окривљеног. У правном систему који не познаје претпоставку невиности, тешко је замислити ослобађајућу пресуду. С друге стране, свака осуда би била у сенци тога да ли је произашла из снаге доказа или надређеног положаја јавног тужиоца.

⁹⁹ Закон о облигационим односима, ("Сл. лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 31/93, "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља и "Сл. гласник РС", бр. 18/2020)

8. ЗАКЉУЧАК

Након обраде теме коришћењем одговарајуће литературе, можемо закључити следеће:

- Претпоставка невиности окривљеног не представља квантификацију очекивања да је окривљени више невин него крив и да се не заснива на логичном закључку о степену вероватноће кривице или невиности, већ је усмерена ка томе да је оправданије ослободити многе кривце него осудити једну невину особу.
- Правда је најбоље задовољена ако се суђења одвијају без непотребног одлагања. Ово помаже у заштити претпоставке невиности и минимизира људски утицај кривичног поступка на жртве, сведоке и људе који су оптужени за злочине.
- Држава не треба да третира људе као да су криви пре него што их суд осуди. Надлежни органи не би требало да дају јавне изјаве о кривици током истраге, да користе мере забране због којих се неко чини опасним или да шетају ухапшене људе кроз јавна места како би их медији могли фотографисати – такође познате као шетње криминалаца.
- Јавни тужиоци не би требало да чине бројне покушаје да покушају да обезбеде осуђујућу пресуду. Ако се окривљени редовно одазива судски позивима и одлази на суђење, а кривица није доказана, окривљеном не треба поново судити осим ако не постоје изузетне околности. На органима полиције и тужилаштву је да у првом степену правилно уради посао гоњења.
- Слобода штампе је у нашем закону приоритет у односу на претпоставку невиности окривљеног и обавезу несметаног вођења кривичног поступка. Закон о јавном информисању и медијима легитимише објављивање информација за које јавност има легитимни интерес да зна, без обзира на начин на који је до њих дошло.
- Законом о слободном приступу информацијама од јавног значаја регулисан је начин тражења и добијања информација у вези са кривичним поступком и он не обавезује новинаре да на овај начин прибављају информације и податке о кривичном поступку.
- Закон о јавном информисању предвиђа прекршајну одговорност главног и одговорног уредника.

- У пракси, у ретким ситуацијама, лице које је правоснажном пресудом оглашено кривим, односно када је поништена претпоставка невиности, касније оспорава „непримерено извештавање медија“ којим је ова претпоставка доведена у питање. Поставља се и питање на основу чега би то могло учинити.
- Откривање је важна фаза у кривичним суђењима и његова правилна пракса омогућава оптуженим да припреме снажну одбрану као одговор на оптужбе које им се износе. Обично почиње када се изјасни да није крив и наставља се током суђења пре него што се донесе пресуда. Иако је то пожељно у сврху правичног суђења, постоје нека законска ограничења укључујући заштиту јавног интереса на основу које се одређене информације не откривају.
- Брига о приватности у контексту медијског извештавања о кривичним поступцима и публицитет пре суђења није нова појава. Медијски издавачи и новинари профитирају од веће пажње и погледа; из ове перспективе, укључујући интимне детаље о приватном животу оптуженог, посебно када је наводно кривично дело „неуобичајене“ или „сензационалне“ природе, чини се привлачном опцијом. Ово нарушава системе кривичног правосуђа и покривање кривичних поступака од информативног или чак едукативног више до забаве.
- Претпоставку невиности новинари треба да имају на уму када коментаришу кривични поступак који је у току, јер се границе дозвољеног коментара не могу проширити на изјаве које би могле да прејудуцирају, намерно или не, шансе да неко добије правичну суђење или подривање поверења јавности у улогу судова у спровођењу кривичног правосуђа.
- Механизми за заштиту људских права нису ефикасни ако грађани једне земље нису информисани о њиховом постојању или њиховом значењу, али вољу свих треба усмерити на подизање свести, информисање, образовање и обуку у области људских права, како би испунили своју суштинску улогу заштите људских права у демократском друштву.
- Суштинска противречност претпоставки, делује збуњујуће тако да, на први поглед, није могуће помирити две претпоставке.

9. ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ И ДОКУМЕНАТА

1. Ashworth A. *Principles of Criminal Law*, third edition, Oxford University Press, 1999;
2. Baradaran S. *Restoring the presumption of innocence*, Ohio St. LJ, 2011, 72: 723;
3. Bayer V. Претпоставка окривљеникове невиности у југословенском кривичном поступку, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, br. 3-4, 1960;
4. Karović S, Simović M. M, Radnje dokazivanja i posebne istražne radnje: teorijsko - provedbeni aspect, Vol. 1 No. 1 (2022): *Zbornik radova nauka i društvo*, Banja Luka;
5. Presumption of Guilt, The Global Overuse of Pretrial Detention, Executive Summary, <https://www.justiceinitiative.org/uploads/2451e634-542d-4ab4-bd3f-c65a087351ed/presumption-guilt-execsum-eng-09122014.pdf>, приступано 25.08.2022;
6. The presumption of innocence and the media coverage of criminal case, линк: <https://arisa-project.eu/the-presumption-of-innocence-and-the-media-coverage-of-criminal-cases> - приступано 18.9.2022;
7. Бајовић В. Претпоставка невиности и слобода штампе, *Анали Правног факултета у Београду*, година LVI, 1/2008;
8. Бељански С. *Међународни правни стандарди у кривичном поступку*, Београд, 2001;
9. Васиљевић Т. *Коментар законика о кривичном поступку*, Београд, 1957;
10. Водинелић В. О правној природи презумпције невиности, *Зборник радова Правног факултета у Сплиту*, 1968;
11. Водич за комуникацију између јавног тужилаштва, медија и јавности, http://www.rjt.gov.rs/upload/Document/File_ci/2016-03/Vodic_Za_Komunikaciju.pdf приступано 12.10.2022.
12. Делић Н. „Кривична дела против правосуђа у светлу измена и допуна из 2009 године“, *Годишњак Правног факултета у Источном Сарајеву*, година 1,1/2010;
13. Димитријевић В, Пауновић М. Људска права, Београдски центар за људска права, Београд, 1997;
14. Димитријевић Д. И, *Кривично процесно право*, 1976;
15. Ђоковић Л. Медијска виктимизација окривљеног кроз повређивање претпоставке невиности, *Темид*, 2020, вол. 23, бр. 2;
16. Ђурђић В. Правна природа, садржина и поље важења претпоставке невиности, *Европске интеграције: правда, слобода и безбедност*, Том 1, *Зборник радова, Криминалистичко-полицијска академија фондација „Ханс Зајдел“* Београд, 2016;
17. Ђурђић В. Значење и обим примене претпоставке невиности у кривичном поступку, *Билтен судске праксе Округног суда у Нишу*, бр. 25, Београд, 2007;
18. Заштита приватности и претпоставке невиности у медијима, <https://www.partners-serbia.org/public/documentations/Zastita-privatnosti-i-pretpostavke-nevinosti-u-medijima.pdf> - приступано 10.02.2023.
19. Илић И. Право на претпоставку невиности окривљеног - између нормативног и стварног, *Научни скуп са међународним учешћем „Људска права – између идеала и изазова садашњости“*, Правни факултет Приштина – Косовска Митровица, 2016;
20. Илић И. Претпоставка невиности окривљеног и право на јавно информисање, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 61, 2012.
21. Јанковић С. Начело "In dubio pro geo" у судској пракси, *Билтен број 8/2016*
22. Кнежевић С. Заштита људских права окривљеног у кривичном поступку, *Центар за публикације Правни факултет Ниш*, 2007;
23. Кнежевић С. Право на правично суђење, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 44, 2004;

24. Ковачевић М. Д.Кривични поступак и извештавање у медијима - <https://rfasper.fasper.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/903/900.pdf?sequence=1&isAllowed=y>;
25. Кодекс новинара Србије, https://savetzastampu.rs/wp-content/uploads/2020/11/Kodeks_novinar_a_Srbije.pdf приступано 23.09.2022.
26. Колаковић-Бојовић М. Медији и претпоставка невиности, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 61, 2012;
27. Краус Б. *Основне карактеристике новог кривичног процесног законодавства са становишта примене у пракси*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, бр. 2, 1977;
28. Лазин Ђ. *Садржина и правна природа претпоставке невиности*, *Анали* бр. 5-6, 1981;
29. Лукић Р. *Методологија права*, Београд, 1977;
30. Лукић Р. *Теорија државе и права*, I-II књига, Београд, 1976;
31. Матић Бошковић М. Уређење процесних права осумњичених и окривљених у правним тековинама Европске уније, *Страни правни живот*, год. LXIV, бр. 1/2020;
32. Mayal T. "Presumption of Innocence and Dilution of Facts by Media Trials." *International Journal of Legal Science and Innovation* 3.3 (2021): 475-482.
33. Ненадић С. Претпоставка невиности као људско право са посебним освртом на праксу Европског суда за људска права, Београд, 2019;
34. Основна начела кривичног поступка, линк: <https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/prirucnik%20za%20rad%20sudija%20u%20kr.%20materiji.pdf> – приступано 22.9.2021;
35. Петрић Б. *Закон о кривичном поступку*, објашњен судском праксом, VII издање 1977;
36. Петрић Б. О испиту окривљеног, *Правни живот*, бр. 3, 1961;
37. Пресуда Врховног суда Сједињених америчких држава у случају *In Re Winship*, по 397 US 358(1970), цитирано према: Gray A. *Presumption of Innocence in Peril, A Comparative Critical Perspective*, Lexington Books, London, 2017;
38. Строговић М. *Кривични судски поступак*, Београд 1948;
39. Ferguson, P. R. The presumption of innocence and its role in the criminal process. In *Criminal Law Forum*, 2016 (Vol. 27, No. 2, pp. 131-158). Dordrecht: Springer Netherlands.
40. <https://www.politika.rs/scc/clanak/512666/Zoran-Marjanovic-osuden-na-40-godina-za-ubistvo-supruga> приступано 18.09.2022;
41. <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf>, приступано 30.11.2022;
42. <https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/prirucnik%20za%20rad%20sudija%20u%20kr.%20materiji.pdf> – приступано 22.9.2021;
43. *Matijasevic v Serbia*, app. no. 23037/04, пар. 45;
44. *Minelli v Switzerland*, app. no. 8660/79, пар. 37;
45. Директива о претпоставци невиности (Директива (ЕУ) 2016/343);
46. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Рим, 4. новембар 1950
47. Закон о јавном информисању и медијима (Сл. гласник РС, број 83/2014, 58/2015 и 12/2016 – аутентично тумачење)
48. Закон о облигационим односима, ("Сл. лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 31/93, "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља и "Сл. гласник РС", бр. 18/2020)

49. Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, ("Сл. гласник РС", бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009, 36/2010 и 105/2021) чл. 9 ст. 1 тач. 2
50. Законик о кривичном поступку ("Сл. гласник РС" бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС)
51. Законик о кривичном поступку из 2006. године (Службени гласник РС бр. 46/2006)
52. Кривични законик, „Сл. гласник РС“, бр. 85/05, 88/05 – испр. 107/05 – испр. 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19
53. Општа декларација о људским правима; усвојена и проглашена од стране Генералне скупштине УН Резолуцијом 217 А (III) од 10. децембра 1948. године;
54. Повеља о људским и мањинским правима некадашње Државне заједнице Србија и Црна Гора од 2003. године;
55. Правилник о заштити људских права у области пружања медијских услуга, <https://www.uns.org.rs/sw4i/download/files/article/4970-Pravilnik%20o%20zastiti%20ljudskih%20prava%20S%D0%90%D0%88%D0%A2.pdf?id=484>, приступано 22.08.2022. године;
56. Право на правично суђење, чл. 6 тач. 2, [https://www.constituteproject.org/constitution/United Kingdom 2013?lang=en](https://www.constituteproject.org/constitution/United%20Kingdom%202013?lang=en), приступано 31.01.2023;
57. Устав Босне и Херцеговине, https://www.ustavisud.ba/uploads/documents/ustav-bih-bs_1611076095.pdf;
58. Устав Републике Словеније, чл. 27, (Урадни лист РС, бр. 33/91-И , 42/97 – УЗС68, 66/00 – УЗ80, 24/03 – УЗ3а, 47, 68, 69/04 – УЗ14 , 69/04 – УЗ43, 69/04 – УЗ50 – 68/06 УЗ121,140,143, 47/13 – УЗ148, 47/13 – УЗ90,97,99, 75/16 – УЗ70а – 92/21);
59. Устав Републике Србије, ("Службени гласник РС" бр. 98/2006, 115/2021);
60. Устав Републике Хрватске, пречишћени текст, НН 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14;
61. Устав СФРЈ од 1963. године;
62. Устав СФРЈ од 1974. године;
63. Устав Француске, [https://www.constituteproject.org/constitution/France 2008?lang=en](https://www.constituteproject.org/constitution/France%202008?lang=en), приступано 31.01.2023;
64. Устав Црне Горе, чл. 35, („Сл. лист ЦГ“, бр. 1/2007 и 38/2013 – Амандмани I-XVI).

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

Право окривљеног да се сматра невиним док му се правноснажном судском пресудом не докаже кривица једна је од основних уставних и међународноправних гаранција положаја окривљеног у кривичном поступку. Од свих осталих се захтева да поштују ову претпоставку. Слобода медија и право грађана на информисаност такође су значајна цивилизацијска достигнућа, прокламована у Уставу Републике Србије и бројним међународним документима. Сврха овог рада је да испита како помирити супротстављене захтеве поштовања претпоставке невиности и независности судства с једне стране, и слободе медија и права грађана да знају, с друге. Анализира српско право и правне системе других европских земаља.

Кључне речи: претпоставка невиности, окривљени, слобода медија, Устав Републике Србије

SUMMARY AND KEY WORDS

„The presumption of innocence of the accused and the right to information“

The right of the accused to be considered innocent until proven guilty by a final court verdict is one of the basic constitutional and international legal guarantees of the position of the accused in criminal proceedings. All others are required to respect this assumption. Media freedom and citizens' right to information are also significant civilizational achievements, proclaimed in the Constitution of the Republic of Serbia and numerous international documents. The purpose of this article is to examine how to reconcile the conflicting demands of respecting the presumption of innocence and independence of the judiciary on the one hand, and freedom of the media and citizens' right to know, on the other. Analyzes Serbian law and the legal systems of other European countries in this area.

Keywords: presumption of innocence, defendant, freedom of the media, Constitution of the Republic of Serbia

БИОГРАФИЈА

Студенткиња Александра Манић рођена је у Нишу 16.06.1994. године. Основну школу и гимназију завршила је у Бабушници. Дипломирала је на Криминалистичко-полицијском универзитету 02.06.2020. године, где је са успехом завршила основне академске студије криминалистике и стекла звање дипломирани криминалиста. Школске 2020/2021 године уписала је мастер студије на Правном факултету Универзитета у Нишу, смер унутрашњих послова. Априла 2021. године заснива радни однос у Министарству унутрашњих послова у Полицијској управи у Нишу, где је распоређена на радно место официр полиције, у чину поручника, у Полицијској испостави Медијана, где обавља послове помоћника командира. Похађала је криминалистичку секцију на Криминалистичко-полицијском универзитету и поседује сертификат за Насиље у породици. Активно се бави спортом. Служи се енглеским језиком и има основно знање руског језика.

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА

Име и презиме аутора мастер рада: Александра Манић

Наслов мастер рада: Претпоставка невиности окривљеног и право на информисање

Ментор: проф.др Саша Кнежевић

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, 26.09.2023. године

Потпис аутора

Александра Манић

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом:

„Претпоставка невиности окривљеног и право на информисање“

пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: Александра Манић

У Нишу, 26.09.2023. године

Потпис аутора

Александра Манић